

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/22, p. 597-618

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12082>
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

Referees/Hakemler: Prof. Dr. Ali YILDIRIM –
Doç. Dr. Turgut KOÇOĞLU

This article was checked by iThenticate.

MÜNŞEÂT-I NÂBÎ'DEN HAREKETLE 17. YÜZYIL EDEBÎ ORTAMININ TESPİTİ

Mustafa ÖZTÜRK*

ÖZET

Osmanlı devleti için siyasî açıdan “çözülme asrı” olarak değerlendirilen 17. yüzyıl; toprak kayıpları, siyasî kargaşalar, ehil olmayan kimselerin önemli görevlere getirildiği ve her geçen gün daha fazla kan kaybedilen bir dönem olarak tarihe geçer. Bütün bu olumsuzluklara rağmen 17. yüzyıl Divan Edebiyatı, şiir ve nesir alanlarında en parlak dönemlerinden birini geçirmiştir. Yüzyılın önemli edebî simalarından Nâbî'nin özel ve resmî nitelikli mektuplarından oluşan *Münşeât-ı Nâbî* adlı eseri, dönemin çeşitli özelliklerini yansıtan önemli bir yapıt olarak dikkat çeker.

Münşeât mecmûalarında yer alan mektuplardan hareketle, bunların ait olduğu dönemin sosyal, siyasî, kültürel ve ekonomik birçok özelliği hakkında değerli bilgilere ulaşılabılır. *Münşeât-ı Nâbî*'de de müellifin, dönemin şair ve devlet adamları için kaleme aldığı mektuplarında yer alan edebî notlardan yola çıkarak dönemin edebî ortamı hakkında belli bir oranda fikir sahibi olmak mümkündür. Sözü edilen edebî notlardan yola çıkarak; o dönemin çeşitli edebî aktiviteleri, bir şairin diğer şair ve devlet adamlarıyla kurduğu ilişkilerin niteliği, o dönemin genel algıları çerçevesinde şiir ve şairi değerlendirmede öne çıkan ölçüt ve tutumlar, edebî etkinliklerin icra edildiği muhitlerin çeşitliliği ve iktidar odağı hâline gelmiş şahsiyetlerin dönemin sanatkarlarıyla kurdukları ilişkilerin düzeyi gibi birçok başlıkta belli izlenimlere ulaşmak mümkündür.

Anahtar Kelimeler: 17. Yüzyıl, Edebî Ortam, Nâbî, Münşeât-ı Nâbî, Mektup.

---

* Yrd. Doç. Dr. Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kürt Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: mustafaozturk@artuklu.edu.tr

---

ESTABLISHING OF THE LITERARY ATMOSPHERE OF 17TH CENTURY BASED ON MUNSHEATI NABI

ABSTRACT

17th century which is evaluated as “disintegration of century” for Ottoman State is a period in which lands lost, political riots took place, incompetent people were appointed to important offices, and it started to lose power more and more. Despite all of these problems, Classical Ottoman Poetry (Divan Literature) had their best moments in the field of both poetry and prose. His work, called Munsheat-i Nabi consisting of the private and official letters of Nabi, who was one of important figures of this period is one of the most significant prose examples reflecting various features of the period.

It is possible to reach information about many social, political, cultural and economic features of the period based on the letters taking place in Munsheat-i Nabi. We get very significant data about the literary atmosphere of the period thanks to the literary notes taking place in the letters which Nabi wrote for the poets and statesmen of the period. Again thanks to the literary notes mentioned, It is possible to get certain impressions of what the literary activities of the period were, the nature of the relationship between a poet and another poet and a statesman, the prominent attitudes of evaluation of a poem and a poet, the varieties of the environment in which literary activities were performed, the level of the relationship between the figures in power and the artists of the period.

STRUCTURED ABSTRACT

For the Ottoman State, the 17th century regarded as the ‘disintegration age’ has gone down in history as an era in which the territorial losses and the political upheavals occurred, the incompetent persons were named as the significant positions, and more blood were being lost day by day. Despite all these drawbacks, the Classical Ottoman Literature of the 17th century went through one of the most brilliant periods in poetry and prose. The masterpiece of Nabi, who was one of the significant figures in this era, called as Munsheati Nabi (*The Letters of Nabi as equivalent in English*), which consists of the private and official letters of his own, is remarkable as a notable piece reflecting a variety of characteristics of that epoch.

Based upon the letters existing in *Munsheati Nabi*, it is possible to reach the valuable knowledge on many of social, political, cultural, and economic aspects of the era. Considering the literary notes taken on the letters that Nabi wrote up for the poets and statesmen of that period, it is obtained the critical information about its literary atmosphere. By means of the mentioned notes, it is likely to make some certain observations in many respects such as the various literary activities of the age, the qualifications of relations established by a poet with other poets and statesmen, the prominent actions in the assessment of poets and poems as part of the general perceptions of that time, the variety of

ambiences where the literary events were hold, and the level of relationship that some characters who were turned out to be as a focus of political power established with the then artists.

As an effective artist of 17th century anda statesman who occupied some major posts in Ottoman bureaucracy, Nabi, in his Munsheat which contains his private and official correspondences, gave information to shed light on many developments in social, political, economic and cultural areas at the time when he lived. In some of his letters which he wrote to statesmen and his friends who were occupied with poetry and literature, Nabi made evaluations on his some contemporaries and their poems and in this respect, he gave concrete clues to better understand the literary atmosphere of the 17th century.

Munsheati Nabi, in consideration of its contents, is seen as a first-hand witness of his own era. In the letters that he wrote up for his respondents, the given information and his sincere appreciation regarding many political, historical, economic and cultural events have great importance. Nabi, who lived a life with ups and downs in the various positions under the state government, presents his observations related to the contemporary developments in those letters, as a statesman who was obliged to retreat into seclusion for a long time in Aleppo following his civil service.

Nabi has the statements in which he values two Divan poets like Fayık and Durri, his contemporaries, above the great ones of Persian poetry. What makes them important is that such remarks are made by a great artist of the era. Those which Nabi gave place to for either him or other poets are the ones that a scholar mentions such a high level that Divan Literature could achieve.

As seized upon the given examples from Munsheat, the existence of some friend assemblies and poetry councils into which Nabi entered in some way frames the literary atmosphere of 17th century. Those are more often held among high-powered statesmen like Şehid (Martyr) Ali Pasha, Abdalbaki Pasha, Musahib Mustafa Pasha, Ahmed Pasha, Silahdar Pasha and its equivalents more or less similarly carried on in all times when Divan Literature prevailed.

From the letters in Munsheat, we reach the significant information to display the literary atmosphere of that time using the correspondences that Nabi made with other Divan poets, his contemporaries. The comments and assessments that Nabi, who is well accepted as a respected figure by other poets, stated on the pieces of those poets, exhibit the universal approaches to that literature. The literary relations of this great artist with the poets of the era, most of who are his intimate friends, matters that it sheds light on the similar type of relationship among other the literary men at the same time.

A good part of the letters in *Munsheati Nabi* were written to the men holding office in the various positions in the state at that time. Most of the statesmen like Şehid (Martyr) Ali Pasha, Rami Pasha, Abdalbaki Pasha ve Kopruluzade Esad Bey to whom Nabi sent letters are the literary agents who either were occupied with literature or backed the literary men. The correspondences with literary themes, which were made to

such persons, disclose the information reflecting the literary atmosphere of the epoch.

The letters in the journals of Munsheat are the literary works that are supposed to be accredited much more than the poetic works because of their reflection of reality. The letters in *Munsheati Nabi* are like the direct and realistic reflections of what he had in mind and saw surrounding him. Nevertheless, in the poetic works since the worry of art and aesthetics is taken to forefront, it is a little harder to reflect some thoughts realistically and in detail. On the ground that they are the direct and intimate products of what Nabi went through, the letters in *Munsheat of Nabi* include more reliable information to perceive Nabi and his time.

Considering the studies that have been up to now made of Nabi, almost all his poetic works have been taken into account in the statements regarding Nabi and his literary aspect. As a result, the findings have been remained limited in a certain framework. It is understood that Munsheat is not so much benefitted, which belongs to Nabi who performed a great number of poetic and prosaic works during his literary life and reveals the viewpoints and feelings towards the incidents occurred at the time when he lived in the most realistic way and as a historical document. Whereas, Munsheat has a considerable accumulation to seize upon his literary relations, the background information of his masterpieces, and the literary atmosphere of the era.

When the correspondences with the literary themes compiled from the letters that Nabi sent to his friends of statesmen and poets are taken into account, it is possible to discuss the general literary atmosphere of 17th century under a couple of basic titles. The titles are determined such as: the comparison by Nabi of Turkish and Persian poets, the literary atmospheres of the period when the literary activities were performed, and the statements with the literary contents in the letters that Nabi wrote to the various poets and the literary agent statesmen. Regarding the literary atmosphere of the era, the remarkable findings have been obtained using those titles.

In the 17th century, it is explicitly observed that Nabi stated that the Divan poetry got much self-confidence towards the Persian one. It is parallel with the common perception of this era that Nabi eulogises the genres in poem and *inşa* (a special type of literary composition in Ottomans) of the persons like Abdulbaki Pasha, Durri, Fayık Efendi, and Köprülüzâde Esad Bey, the statesmen and poets of 17th century, and compares and even occasionally prefers them to the greatest men of the Persian Literature like Şevket, Rebi, Urfi, Selim, Selis, Vassaf, and Kelim, even or prefers.

The environments where the competent persons of science, art, and literature gathered, carried on in the 17th century like any other period in history. Such councils are formed mostly at the center of the richer and more powerful men, upon a great variety of matters, exchange of views and arguments were made in those places, and everybody presents their own talents. Mentioned of their existence in Munsheat on several occasions, it is come out that such environments are more often established under auspices of the then statesmen. The councils formed surrounding the statesmen like Şehid (*Martyr*) Ali Pasha, Abdulbaki

---

Turkish Studies

Pasha, Musahib Mustafa Pasha, Ahmed Pasha, and Silahdar Pasha are some of the literary atmospheres taken place in Nabi's letters.

The contents and addressees of the letters in Munsheat give information about the relations of poet-to-poet and poet-to-statesman and the type of relationship prevailing in the whole period. In *Munsheati Nabi* we can find the issues of the protection by the statesmen of artists, the attitudes of the poets towards one another, and a couple of striking examples of how the arguments and cooperations were made among themselves. In this respect, we once more comprehend the facts that the journals of Munsheat include many issues that are illuminating and informative of our history of literature.

Keywords: 17th century, Literary Atmosphere, Nabi, Munsheati Nabi, Letter.

Giriş

Sanatın hangi alanıyla uğraşırsa uğraşsın sanatçı, belli bir sosyal ortamın parçasıdır. İçinde yaşadığı çevreden ayrı düşünülmeyen sanatçının meydana getirdiği eserler, içinde üretildiği sosyal ortamın birer yansıması olarak kabul görürler. Bu açıdan bakıldığında edebî eserlerin, ait oldukları dönemin ve sosyal muhitin birer aynası olduklarını söylemek mümkündür.

17. yüzyıl gibi her açıdan travmalarla dolu bir dönemin sanatkârı olan Nâbî, her sanatkâr gibi ürettiği eserlerinde çevresinden bağımsız kalmamış, geniş ve dar anlamda, etrafında olup biten her şeyi belli ölçülerde eserlerinde yansıtmıştır. *Nâbî, toplumuyla ve toplumunu etkileyen olaylarla ilgisiz bir insan değildir. Aksine o, devrini ve toplumunu birçok eserinde başarı ile yansıtmış ve yaşadığı yıllar hakkında tarih araştırmaları açısından çok değerli gözlemler sunmuştur. Nâbî'nin gözlemleri yüksek bürokrat bir görgü şahidinin birçok olayı yaşayan, yakından müşahade eden ve ıstırabını çeken bir insanın hiç abartmaya kaçmayan gerçekçi ve süssüz anlatımının ürünleridir. O, dikkatini bilinçli bir şekilde sürekli olarak toplumuna yöneltmekle kalmamış, 17. yüzyılın ikinci yarısında çok bozulmuş olan Osmanlı toplum düzenini son derece ağır ve sert bir biçimde eleştirmiş, bozukluğun niteliğini ve nedenlerini teşhis etmeye çalışmış, çözümler sunmuştur.* (Kortantamer, 1984:84)

17. yüzyılın etkili bir sanatkârı ve Osmanlı bürokrasisinde önemli görevlerde bulunmuş bir devlet adamı olarak Nâbî, özel ve resmî yazışmalarını içeren *Münşeât* ında, yaşadığı dönemdeki sosyal, siyasî, iktisadî ve kültürel alandaki pek çok gelişmeye ışık tutabilecek bilgilere yer vermiştir. *... Gerçekten de Nâbî'nin şiirlerinden yüzyılın siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel bakımdan genel görünümünü saptayabiliriz. Bu nedenle, Nâbî'nin şiirlerinin çoğu, yüzyılın genel durumu üzerinde bilgi edinmemizi sağlayan birer belge görünümündedir.* (Mengi, 1978:178) *Münşeât* ında ele aldığı söz konusu gelişmelerde, kiminin gözlemcisi ve pek çoğunun da bizzat parçası olan Nâbî, bu tür gelişmelerden bir kısmına dair gözlem ve tecrübelerini mektuplarındaki muhataplarıyla doğrudan veya dolaylı olarak paylaşmıştır.

Nâbî, şiir ve edebiyatla uğraşan dostlarına ve devlet adamlarına yazdığı kimi mektuplarında, çağdaşı olan bazı şair ve onların şiirleri üzerinden dönemin şiir anlayışı hakkında değerlendirmelerde bulunmuş ve bu yönüyle 17. yüzyıldaki edebî ortamı daha iyi anlama noktasında somut ipuçları vermiştir.

17. yüzyıl edebî ortamına dair tespit ve değerlendirmeleri Nâbî'nin *Münşeât* ı perspektifinden ele almadan önce, söz konusu dönemin genel özelliklerini ele almak faydalı

olacaktır. Zira 17. yüzyıldaki edebî ortamın çağın hangi sosyal ve siyasî şartlarının güdümünde şekillendiğinin tespiti, konuyu aydınlatmaya yardımcı olacaktır.

1. 17. YÜZYILIN GENEL ÖZELLİKLERİ

Osmanlı devleti için siyasî açıdan “çözülme asrı” diyebileceğimiz 17. yüzyıl; ağır toprak kayıpları, çeşitli siyasî kargaşalar ve liyakatsiz kimselerin önemli görevlere getirilmesi sebebiyle, her geçen gün daha fazla kan kaybedilen bir dönemdir. Bütün bu olumsuz gelişmelerin karşısında 17. yüzyıl Divan Edebiyatı, en parlak dönemlerinden birini yaşamış ve önemli şahsiyetler çıkarmıştır. 17. yüzyılın sosyal, siyasî ve edebî durumu özetle şu şekildedir:

1.1. Sosyal ve Siyasî Durum¹

Genel olarak istikrarsız geçen 17. yüzyılda, sık sık padişah değişikliği ve padişahların devlet yönetimi konusunda iyi yetişmemeleri bu istikrarsızlığın başlıca sebeplerindendir. Osmanlı'nın kuruluşundan o güne kadar on üç padişah tahta çıkmışken, 17. yüzyılda dokuz padişah tahta çıkmıştır. Padişahların devlet yönetiminde iyi derecede yetişmemesinin en önemli sebebi, şehzâdelerin sancağa çıkma usûlünün terkedilerek bunun yerine kafes usûlünün benimsenmiş olmasıdır. Askerî alandaki problemler, devşirme sisteminin bozulmasından kaynaklanmaktadır. III. Murad döneminden itibaren Kapıkulu Ocakları'na devşirme kökenli olmayan insanların kaydedildiği ve yeniçerilerin evlenerek çocuk sahibi oldukları, başka mesleklerle de ilgilendikleri görülür.

17. yüzyılda Avusturya, İran ve Lehistan ile uzun süreli savaşlar yapılmıştır. Yüzyılın sonunda imzalanan 1699 Karlofça Antlaşması, Gerileme Dönemi'nin başlangıcı olarak kabul edilir. Uzun süren ve eskisi gibi ganimet elde edilemeyen savaşlar, Osmanlı ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. Tımar sisteminin çözülmesiyle birlikte, özel vergi toplama sistemi olan iltizâmın mültezimler tarafından farklı amaçlarla kullanılması halkı zor durumda bırakmıştır. Ayrıca ekonomiyi canlandırmak için halktan ek vergiler alınmış, sikke tağşiş ve tashihleri yapılmıştır.

Devletin bu dönemde en çok mücadele ettiği meselelerden biri de Celâlî isyanlarıdır. Özellikle Kuyucu Murad ve Köprülü Mehmed paşalar, Celâlî isyanları ile mücadelede başarılı olan isimlerdir. Bu yüzyılda Kadızâdeliler ve Sivâsîler arasında dinî konulu anlaşmazlıklar da yaşanmıştır. Dinî ve sosyal açıdan toplumun enerjisini tüketen ve devleti yıpratın Kadızâdeliler hareketi, adını IV. Murad döneminin vaizlerinden Kadızâde Mehmed Efendi'den almıştır. Mehmed Efendi ile dönemin tanınmış Halvetî şeyhlerinden Abdülmecîd Sivâsî arasında önceleri fikrî seviyede başlayan tartışmalar, daha sonra sosyal ve dinî hayatın yanında, devletin ana kurumlarını da etkisi altına alacak olumsuz gelişmelere zemin hazırlamıştır.

Bu yüzyılda sosyal yaşamı derinden etkileyen kahve, kahvehâne, tütün ve içki yasakları getirilmiştir. 17. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin sosyal hayatına giren kahve ve kahvehâneler, toplumsal düzenin bozulmasında etken olarak görülmüş, dinî ve siyasî otoriteler tarafından kahve ve kahvehânelere olumsuz bir anlam yüklenmiştir. Osmanlı'da ilk tütün yasağı, I. Ahmed zamanında 1609 yılında başlamıştır. Ancak sıkı takibatın olduğu, ağır cezâî müeyyidelerin uygulandığı ve hakkında birçok risâlenin yazıldığı tütün yasağı, IV. Murad zamanında gerçekleşmiştir. Tütün yasağı ve bu konuda uygulanan cezalar, özellikle 17. yüzyıl Osmanlı ulemâsı tarafından tartışılmıştır. Kâtip Çelebi, Hezarfen Hüseyin Efendi ve Vankulu Mehmed Efendi gibi şahsiyetler bu konuda görüş belirten isimlerdendir.

¹ Geniş bilgi için bkz.: UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; *Osmanlı Tarihi*, III. C., TTK Yayınları, Ankara 1988, s. 351-374.

1.2. Edebî Durum²

17. yüzyıl Türk Edebiyatı, dönemin bütün sosyal, siyasî ve ekonomik olumsuzluklarına rağmen parlak bir süreç geçirmiştir. Başta padişahlar olmak üzere, Osmanlı devlet adamları geleneğe uyarak kültür ve sanatı himâye etmişlerdir. Bu dönemdeki padişahların önemli bir kısmı şiir ve çeşitli sanat dallarıyla uğraşmışlardır. I. Ahmed “Bahtî”, Genç Osman “Farisî”, IV. Murad “Murâdî” ve IV. Mehmed de “Vefâyî” mahlasıyla şiir yazmıştır.

17. yüzyıl, hem Klasik Türk şiirinin zirveye çıktığı hem de edebiyat tarihlerinin “Orta Klasik Dönem” olarak tanımladığı bir dönemi karşılamaktadır. Bu yüzyıl, aynı zamanda Türk şiirinde aynı kaynaktan beslenen ancak birbirinden farklı tarz ve üslupları bünyesinde barındırması açısından da dikkat çekici bir dönemdir. (Şenel, 2009:248) 17. yüzyıl Divan şiirinde klâsik üslubun yanında Hikemî, Sebki Hindî ve Mahallî gibi üç yeni üslup ortaya çıkmıştır. Bu yüzyılda gelişen Klâsik üslupta, aşk ve tabiat temalarına bağlı olarak, Türkçe ifâde, atasözü ve deyimlerin çok kullanıldığı ve redif kullanımına bağlı olarak ahenk öğelerinin ön planda tutulduğu söylenebilir. Bahâyî, Cevrî, Ganîzâde Nâdirî, Hâletî, Mezâkî, Nedîm-i Kadîm, Nef'î, Yahyâ Efendi ve Vecdî gibi isimler Klâsik üslubun 17. yüzyılda öne çıkan isimleridir. Öte yandan bu üslupta felsefî ve tasavvufî düşüncelere fazla yer verilmediği de görülmektedir.

Mahallî üslup, şiirde yerli öğelere yer verme anlayışını öne çıkarmıştır. Nev'îzâde Atâyî ve Sâbit bu anlayışın en önemli uygulayıcılarıdır. Bu üslupta atasözü ve deyimlerin başarıyla kullanılması ve halk tâbirleri ile mahallî ifâdelere yer verilmesi Türk şiiri için önemli bir yeniliktir. Bu üslubun sanatçıları, orijinal bir üsluba yerli malzeme kullanarak nükteli ve tabîî bir dille ulaşmaya çalışmışlardır. Bu üslupla kaleme alınan şiirlerde tezatlar, cinaslar, basit ifâdeler ve kelime oyunları büyük yer tutar.

Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan Hikemî üslup, Nâbî tarafından Türk şiirine taşınmıştır. Türk edebiyatında Nâbî ile anılan Hikemî üslup, düşünceye ve felsefeye dayalı sözlere yer veren bir şiir üslubudur. Nâbî'den sonra, Seyyid Vehbî, Ahmed Neylî, Koca Râgıp Paşa, Sünbülzâde Vehbî tarafından bu üslup devam ettirilmiştir.

17. yüzyılda Divan şiirini etkileyen diğer bir üslup da Sebki Hindî'dir. Sebki Hindî, Hint felsefesi ve şiirinin etkisinde kalan İranlı şairlerin oluşturduğu bir tarzdır. Türk şairlerinin etkilendikleri bu üslubun önde gelen temsilcileri Urfî-yi Şirâzî, Kelîm-i Hemedânî, Sâib-i Tebrîzî ve Şevket-i Buhârî gibi isimlerdir. Sebki Hindî'nin 17. yüzyıl Türk Divan şiirindeki başlıca temsilcileri ise, Nâ'îlî-yi Kadîm, Fehîm-i Kadîm, Neşâtî ve Şehrî'dir. Bu üslupta, muhayyileyi ön plana çıkaran soyut kavramların sıklıkla kullanıldığı ve ıstırap duygusunun çok işlendiği görülür. Bu üslubu benimseyen şairler, Klâsik üsluptan farklı olarak, dış dünyadan ziyade kendi iç dünyalarını şiire konu etmişler, ayrıca mübalağa ve tezat sanatlarına da şiirde çok yer vermişlerdir.

17. yüzyılda ortaya konan mensur eserleri, biyografik ve bibliyografik eserler, seyahatnâmeler, dinî eserler, şerhler, Münşeât mecmûaları şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Biyografik eserlerin başında Nev'îzâde Atâyî'nin *Hadâyikü'l-hakâyık fî Tekmîleti's-Şakâyık* adlı eseri yer almaktadır. Eserde, çeşitli hükümdarlar zamanında yaşamış birçok âlim ve şeyhin biyografilerine yer verilmiştir. Pek çok alanda eseri bulunan Kâtip Çelebi'nin Arapça olarak yazdığı *Keşfü'z-zünûn*'u, çeşitli konularda yazılan İslâmî eserler ve bunların yazarları hakkında bilgi veren bibliyografik bir eserdir.

Bu yüzyılda yazılan biyografik eserlerden, antolojik özellik gösteren şuarâ tezkirelerinde, 16. yüzyılda kaleme alınan tezkirelerin aksine, şairler hakkında verilen bilgiler kısalmış, örnek olarak

² Geniş bilgi için bkz.: İSEN, Mustafa vd.; *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 1996.

verilen metinlerin miktarı çoğalmıştır. Riyâzî'nin *Riyâzû'ş-Şu'arâ*, Fâizî'nin *Zübdetü'l-Eş'âr* ve Rıza'nın *Tezkire-yi Rıza* adlı eserleri 17. yüzyılın önde gelen şair tezkirelerindedir.

İlk defa mensur bir hamse oluşturmanın yanında, Nergîsî'nin ayrıca *Münşeât*'ı da bulunmaktadır. Evliya Çelebi'nin on ciltlik *Seyahatnâme*'si, geçmiş olduğu memleketler hakkında oldukça önemli bilgiler içermektedir. Veysi de farklı konularda birçok mensur eser kaleme almıştır. *Hâbnâme*, *Siyer-i Veysi* ve *Münşeât* onun en çok tanınan eserleridir. Bu yüzyılın mesnevi şerhleri de dikkat çekicidir. Ankaravî İsmâil Rüsûhî'nin *Şerh-i Mesnevî*'si ve Sarı Abdullâh'ın *Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî*'sini dinî-tasavvufî mensur eserler arasında saymak mümkündür.

2. MÜNŞEÂT-I NÂBÎ'DE TESPİT EDİLEN EDEBÎ NOTLAR

Sanatkârın fikir ve ruh dünyasına daha iyi nüfuz edebilmek veya edebiyatımızın belli dönemlerini daha iyi anlayabilmek için tezkire gibi bazı önemli eserlerden daha fazlasına ihtiyaç olduğu âşikârdır. Bu noktada Münşeât mecmûalarının çok önemli bir boşluğu dolduracağı ortadadır. (Öztürk, 2016:831) Osmanlı dönemi siyaset ve kültür tarihi için önemli olabilecek resmî-husufî mektuplara yer veren münşeât mecmualarının, ait oldukları dönemi aydınlatma hususunda sağlayabilecekleri büyük katkılar söz konusudur.

Müellifi 17. yüzyılın ve hatta bütün Divan edebiyatının en önemli sanatkârları arasında gösterilen *Münşeât-ı Nâbî*, muhtevasında yer verdiği bilgiler dikkate alındığında çağının doğrudan bir tanığı olduğu görülür. Nâbî'nin muhatapları için kaleme aldığı mektuplarındaki siyasî, tarihî, ekonomik ve kültürel pek çok olay hakkında verdiği bilgiler ve bunlarla ilgili samimi değerlendirmeleri büyük öneme sahiptir. Zira hayatı boyunca devlet yönetiminin çeşitli kademelerinde inişli çıkışlı bir serüven geçiren Nâbî, devlet hizmetinin ardından Halep'te uzun bir inziva hayatına çekilmek zorunda kalmış bir devlet adamı olarak, çağının gelişmeleri hakkındaki birinci elden tespitlerini söz konusu mektuplarında sunmuştur.

Nâbî'nin *Münşeât*'ında yer alan tanıklık veya değerlendirmelerinden konumuzla ilgili olanı edebî alandır. Gerek şair dostlarına ve gerek devlet ricalinden olan edebiyatşinâs tanıdıklarına gönderdiği bazı mektuplarında Nâbî, döneminin şiir ve şairleri hakkındaki görüş ve düşüncelerini ortaya koymuştur. *Münşeât*'taki mektuplaşmalarda tespit edilen edebî notlardan hareketle o dönemin çeşitli edebî aktivitelerinin ne olduğu, bir şairin diğer şairler ve devlet adamlarıyla kurduğu ilişkilerin niteliği, şiir ve şairi değerlendirmede öne çıkan tutumlar, edebî etkinliklerin icra edildiği muhitlerin çeşitliliği, iktidar odağı hâline gelmiş şahsiyetlerin dönemin sanatkârlarıyla tesis ettikleri ilişki düzeyi gibi birçok başlıkta belli izlenimler edinmek mümkündür. Bu izlenimlerin, genel anlamda 17. yüzyıldaki edebî ortamın tespitini mümkün kılacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın bu kısmından itibaren, Nâbî'nin Türk ve Fars şairlerini mukayesesi, dönemin edebî muhitleri, Nâbî'nin şair ve devlet adamlarıyla kurduğu edebî münasebetler gibi başlıklar üzerinden dönemin edebî ortamının tespitine çalışılacaktır.

2.1. Türk ve Fars Şairlerinin Mukayesesi

17. yüzyıl Divan Edebiyatının en önemli özelliklerinden birisi, 16. yüzyılda İran şairleriyle boy ölçüşen Divan şairlerinin bu yüzyıla gelindiğinde, artık daha yüksek bir özgüvene ulaşarak kendilerini İran şairlerinden üstün tutmaya başlamalarıdır. *16. yüzyıldan itibaren şiirde mükemmelliği yakalayan Divan şairleri, 17. yüzyıldan itibaren kendilerine; İranlı şairlerin yerine artık Fuzûlî, Bâkî, Nef'î gibi Türk şairlerini örnek alırlar* (Mazıoğlu, 1957:2).

17. yüzyıl Divan şairinin sözü edilen özgüvene ulaştığını gösteren örneklerle *Münşeât-ı Nâbî*'nin pek çok yerinde rastlamak mümkündür. Erzurum muhafızı Abdülbâkî Paşa'nın övgüsünü

yaptığı bir mektubunda Nâbî, kendisinin şiir ve inşâda en zirve noktada bulunduğunu şu satırlarla ifade eder:

Lillâhi'l-ḥamd bu 'ahd-i ḥaḳḳānīyetde menāşsa-yı rıf'at cenāb-ı 'ālī-şāna ve derece-yi mūntehā-yı şī'r ü inşā bu faḳīr-i nātuvāna müselleḡ olduğı gibi şadr-ı belāğat dağı bu nāme-yi ref'ü'l-'unvāna ḥaşş idüği necāt-yāfte-yi ḥudūd-ı i'tirāzduḡ. (N, vr. 39a)³

Fâyık Efendi'ye yazdığı bir mektubunda Dürrî'nin Farsça beyitleri hakkında değerlendirmelerde bulunurken, çok beğendiği bu şiirleri İran edebiyatının büyük şairleri Şevket, Rebî' ve Sâ'ib'in şiirleriyle mukayese etmesi, 17. yüzyıl Türk şairinin İran şairi karşısındaki durumunu ortaya koyan bir örnektir. Nâbî'nin Dürrî gibi bir şairi Şevket, Rebî' ve Sâ'ib gibi Fars şiirinin büyük üstatlarıyla karşılaştırması dikkat çekicidir:

Dürrî Efendi ođlumuzuñ Fārsî gāzellerine ne dinür. Mu'ammer olsunlar. İntihā-yı leḡāfetdedür. Eger Dürrî maḡlaşı olmayup Şevket ü Rebî' ü Şā'ib maḡlaşlarınıñ birisiyile olsa ḥalk çāk çāk olup gāzel şu'arā-yı 'Aceme ḳalmış dīrler idi. (L, vr. 93b)

Aynı mektupta Dürrî'nin ardından Fâyık Efendi'nin şairliği hakkında da bazı değerlendirmelerde bulunan Nâbî, Fâyık'ın bir beytini İran şiirinin iki büyük ismi olan Sâ'ib ve Şevket'in şiirleriyle mukayese ederek, onların beyitlerinin Fâyık'ın bu beyti karşısında çok aşağıda kaldığını söyler:

Bu faḳīri sermest-i neşve-yi zevḳ idüp bīḡtiyār her oḳuduḡça bu bīvücūd yanında bulınan suḡan-fehmānıla du'ā-yı ḡayr olunmadadır. Çi Şā'ib çī Şevket bu beytüñ ḳatında anlaruñ ebyātı ḡaylī pest ḳalmışdur. (L, vr. 93b)

Nâbî'nin, çağdaşı olan Fâyık ve Dürrî gibi iki Divan şairini Fars şiirinin büyük isimlerinden üstün tutan bu ifâdelerini önemli kılan şey, bu tür değerlendirmelerin dönemin büyük bir sanatkârı tarafından yapılmış olmasıdır. Nâbî'nin hem kendisi ve hem diğer şairler için yaptığı değerlendirmeler, Divan edebiyatının 17. yüzyılda ulaştığı derecenin yetkin bir ağızdan ifade edilmesidir.

2.2. Dönemin Edebî Muhitleri

Edebiyat tarihimizde, Divan edebiyatı geleneği içerisinde eser vermiş sanatkârların toplandıkları ve edebî faaliyetlerini icrâ ettikleri çeşitli muhit veya merkezlerin olduğu görülür. Söz konusu edebî muhitlerin oluşma noktaları, genellikle merkezde padişah sarayları, sadrazam ve vezir konakları, sancaklarda ise şehzâde sarayları, kazasker konaklarıdır. Sanata, özellikle de şiire ilgi duyan devlet ricalinin yanı sıra, edebiyat meraklısı varlıklı kişilerin de himâyesinde benzer muhitlerin oluştuğu görülmektedir. *Devletin ileri gelen şahsiyetlerinin etrafından edebî muhitlerin teşekkülünde, şiire ve edebiyata verdikleri ehemmiyet, şairlere duydukları hürmet yanında, zenginlikleri ve şairlere olan ihsan ve caizelerin miktarının da büyük tesiri olmuştur. (İpekten, 1996:254)*

Döneminin tanınmış ve rağbet gören bir edîbi olarak Nâbî'nin, hem İstanbul ve hem de Haleb'deyken, birbirinden farklı devlet adamları etrafında teşekkül eden edebî meclislerin baş müdâvimlerinden biri olduğu görülür. *Münşeât-ı Nâbî'* de işaret edilen ilk edebî meclis, sadrazamlık görevinde de bulunmuş olan dönemin kudretli devlet adamlarından Şehîd Alî Paşa'nın hazır bulunduğu bir meclistir. *Münşeât'* in henüz başında yer verilen ve Nâbî'nin aynı konuyu on beş ayrı şekilde ifade etmeye kudret bularak inşâ vadisindeki yetkinliğini gösterdiği dâvetnâme, Şehîd Alî

³ Münşeât-ı Nâbî'ye ait nüshalardan yapılan alıntılarda nüshalar şu şekilde rumuzlandırılmıştır: Nuruosmaniye Kütüphanesi 4299 (N), Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi Mehmet Asım Bey Koleksiyonu III. Kısım 481/1 (M), Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Lala İsmail 734/4 (L).

Paşa'nın etrafında şekillendiği anlaşılan ilim ve edebiyat meclislerinden birinin mahsulüdür. Buna göre, bir gece mecliste bulunanlar, bir manânın kaç farklı şekilde ifâde edilebileceği ile ilgili aralarında tartışmaktadırlar. Bu tartışmadan çıkan neticeye göre, bir manâ en fazla dört ayrı şekilde yazılabilir. Buna karşılık kendisinin söz konusu manâyı on beş ayrı şekilde yazmaya muvaffak olduğunu belirten Nâbî, meclisteki o atmosferi şu şekilde tasvir eder:

... *Ya'nî ma'nâ-yı vâhid kaç dürlü ta'bîr ile tahrîr ve şüret-i vâhid kaç reng ile taşvîr olunmak mutaşavverdür diyü tahrîk-i leb-i cevher-rîz-i istintâk u istiḥbâr buyurduklarında ehâlî-yi meclis-i 'âlîlerinden ba'zısı şüret-i şâniyesin bile isti'sâr u istiḥkâl ve şâlişe vü râbî'asın ḥod derece-yi imtinâ'a işâl itmeleriyile bu fakîr-i berhem-zede-bâl ya'nî Nâbî-yi perîşân-makâl şevk-ı nazar-ı taḥsîn ve dâ'îye-yi nevâziş ü âferînlerine yek şebe müddetde ol tıfl-ı nev-ḥurâm-ı ma'nâyı ḥadd-i bülûğ-ı merdân olan mirkât-ı pânzdeh pâyede cilve-sâz ve ol ḫumâş-ı nev-zuhûr-ı pânzdeh zirâ' pây-ı semend-bülendlerine pây-endâz kılınmışdur. (N, vr. 2a)*

Nâbî'nin Erzurum'da hakkâklık mesleğiyle uğraşan Ermeni Mosis'e yazdığı meşhur hezelâmîz mektup, bahsedilen türden bir edebî meclisin ürünü olduğu görülür. *Hakkâklık ile iştigâl eden Mosis Erzurumlu ya da Erzurum'da oturan bir Ermeni nasrânî/huristiyandır. Nâbî'ye gûyâ şairâne ve münşiyâne bir mektup göndermiştir. Nâbî de bu mektuba hezelâmîz, mizahî bir cevabî mektup yazmıştır.* (Dağlar, 2012:84) Daha önce Erzurum muhafızı olan ve mektup yazıldığı sırada da Halep muhassılı olan Abdülbâkî Paşa'nın himâyesindeki bir mecliste, öncelikle herkesin huzurunda Mosis'ten gelen mektup okunmuş, ardından da Nâbî buna küçümseyici tarzda mizahî bir cevap yazmıştır. Nâbî'nin şu ifâdeleri, mektubun meclistekilerin huzurunda açılıp okunduğuna ve söz konusu cevabî mektubun burada yazıldığını ortaya koyar:

... *mektûb-ı ser bemühr-i dil-âşûbları ki numûne-yi şem'î kelîsâ-fürûz-ı Naşârâdur resîde olduğda kîse-yi atlas-ı felek-fâmî gûyâ rişte-yi Meryem ü süzen-i 'İsâyıla duḫte ve mûm-ı mühri nefes-germ-i Mesîḥâyıla efrûḫteydi. Mıkrâz-ı enâmîl ile piç ü ḫamına güşâd virildükde evvelâ bûy-ı küff mî âyed râyiḫası meşâmm-ı ḫuzzârî hem-ḫâl-i kelîsâ-yı kündür-âlud itdükden soñra ... (N, vr. 105b)*

Musahib Mustafa Paşa'nın divan hizmetinde bulunduğu ilk İstanbul döneminde çeşitli dost meclislerinin toplandığı ve Nâbî'nin bunlara iştirak etmekten büyük haz duyduğu, Şehîd Alî Paşa'ya yazdığı bir mektuptan anlaşılmaktadır. Buna göre Nâbî, Musahib Mustafa Paşa'nın hizmetinde bulunduğu dönemde padişah sarayında çokça vakit geçirir Silahdâr Hüseyin Paşa, Saatçi Mehmed Paşa ve Bozoklu Mustafa Paşa gibi devrin önemli şahsiyetlerinin de bulunduğu çeşitli dost meclislerine onlarla beraber iştirak ederdi:

Egerçi ḫarem-serây-ı şehir-yârî perverdelerinden degülüz ammâ merḫûm Muşâhib Paşa ḫazretlerinin ḫidmet-i kitâbetlerinde olduğumuz taḫrîbiyile sinîn-i keşîre evkât-ı ḫayâtumuz serây-ı 'âmire-yi şehir-yârîde güzâr idüp merḫûm Silâhdâr Hüseyin Paşa ve Sâ'atci Meḫemmed Paşa ve Bozoklu Muştâfâ Paşa ile ve sâyir o 'aşruñ ḫâş oda ağalarıyla itdüğümüz letâyif-âmîz şoḫbetler ... (N, vr. 22b)

Nâbî'nin İstanbul'dayken Ahmed Paşa'nın şahsı etrafında toplanan dost ve şiir meclislerinin müdâvimlerinden olduğu, Köprülüzâde Es'ad Paşa'ya gönderdiği bir mektubundaki minnet ve özlem dolu ifâdelerinden anlaşılmaktadır. Buna göre bu edebî mecliste şiir ve marifet üzerinde çeşitli fikir alışverişleri yapılır, nükteli sözler sarf edilirdi:

Zirâ merḫûm u mağfûrun lehümâ 'Amm-ı Büzürgvâr-ı 'âlî-miḫdârların mecâlis-i 'aliyyelerinde güzêrân iden ta'ayyûş-ı evkât ve nâyil olduğumuz elṭâf u iltifât derece-yi ḫaşr-ı ḫaşşâdur. Merḫûm Mezâkî Süleymân Efendî ve İshâḫ Efendî ve ḫaylî Efendî ve Re'îs Ahmed Efendî ve sâyireleriyle 'amm-ı 'âlî-şânunuz Ahmed Paşa merḫûm ḫazretlerinin meclis-i 'âlîlerinde sebḫat

Turkish Studies

iden müzâkerât-ı eş'âr u ma'ârif ve muhâverât-ı nikât ü lefâyif taḥrîr olınsa müstağrak-ı in'âm u iḥsânlarıyuz. (M, vr.31b)

Münşeât-ı Nâbî'de geçen diğer bir meclis de Silahdâr Paşa'nın olduğu belirtilen bir meclistir. Bu meclisin *Münşeât*'ta söz konusu edilmesinin sebebi, Nâbî'yle Silahdâr Paşa'nın Divan kâtibi Şefik Mehmed Efendi arasında geçen bir hadisedir. Buna göre, Şefik Mehmed Efendi, Silahdâr Paşa'nın meclisine bir manzûme sunmuş, Nâbî de bu manzûmeye bazı olumsuz eleştirilerde bulunmuştur. Nâbî'nin bu eleştirisinden incinen Şefik Efendi, bir daha mektup göndermeyerek onunla irtibatını keser. Durumun farkına varan Nâbî, Şefik'e bir mektup yazar ve durumu inkâr ederek, gönlünü almaya çalışır.

Şefik'e yazdığı mektubunda, kendisinin de Silahdâr Paşa'nın meclisinin müdâvim ve müntesiplerinden olduğunu vurgulayan Nâbî, kendisi hakkında asla menfî bir söz söylemeyeceğini belirttikten daha önce aralarında geçen bir olayı hatırlatır. Buna göre Şefik Efendi, daha önce meclise rahş tarifindeki bir kasidesini sunmuş ve bunun üzerine Nâbî, gönderdiği bir mektupla o kasideyi, Şefik Efendi'nin şairlik kudretini ve onun ilimdeki liyakatini övmüştür. Bu hadiseden de anlaşılacağı gibi, şairler şairlikteki kudretlerini göstermek amacıyla şiirlerini bu tür meclislere göndermelerinin bir gelenek olduğu ve bu şekilde şiirlerinin değerlendirilmesini sağladıkları anlaşılmaktadır. Nâbî'nin bahsedilen olayla ilgili cümleleri şu şekildedir:

Zîrâ bir kâsîdelerinde rahş ta'rifinde irḥâ-yı 'inân olunup şu'arâda mücerred tabî'at-ı şîriyye memdûḥ degül mâye-yi 'ilm ü fazl olmaduḡça nemîka-pezîr istiḥsân olamaz diyü nükteler irâd olınuḡı ḫıṭâbına zâhîren bu şenâkârlarından gayrı bir kimesneye sezâvâr degüldür. (N, vr. 63b)

Aynı konuyla ilgili olarak Nâbî, Silahdâr Paşa'nın meclisine hediye edilen bir şiir hakkında kötü bir söz söylemenin Paşa'ya da saygısızlık anlamına geleceğini, zaten Paşa'nın da buna müsaade etmeyeceğini belirtir:

... meclis-i veliyyü'n-ni'âmîye ma'rûz olan âşâr-ı şu'arâyı bîinşâfâne leb-cünbân-ı i'tirâz olunmak şânumuzdan oluḡı taktîrde devletlü efendimüz ḫâzretleriniñ meşreb-i 'âlîleri öyle degüldür ki bu maḡûle vaz'a cesâret iden ḫuddâmuñ kelimâtın sâmi'a-yı 'aliyyelerine alup irâ'et-i sûret-i rızâ eyleyeler. (N, vr. 63b)

Münşeât'tan verilen örneklerden de anlaşılacağı gibi Nâbî'nin bir şekilde içine dâhil olduğu bazı dost ve şiir meclislerinin varlığı bu şekilde tespit edilmektedir. Şehîd Alî Paşa, Abdülbâkî Paşa, Musahib Mustafa Paşa, Ahmed Paşa ve Silahdâr Paşa gibi daha çok dönemin kudret sahibi devlet adamları etrafında şekillenen meclislerin benzerleri Divan edebiyatının hüküm sürdüğü bütün dönemlerde aşağı yukarı aynı mahiyette varlığını sürdürmüştür.

2.3. Nâbî'nin, Şair ve Devlet Adamlarıyla Kurduğu Edebî Münasebetler

Münşeât-ı Nâbî'nin hazırlanan tenkitli metni dikkate alındığında, büyük çoğunluğu Nâbî'nin kaleme aldığı mektuplardan oluşan 233 metin ve bu metinlerin muhatabı olarak tespit edilen 60 şahsiyet bulunmaktadır.⁴ *Uzun yıllar boyu Halep'te yaşarken merkezle alakayı hiç kesmemiş, çoḡu İstanbul'da yaşayan devlet yetkilisi veya eskiden görevli dost ve tanıdıklarına samimi nameler göndermiştir. Bu namelerden Nabî'nin arkadaş muhitini, hüznü ve sevinçlerini, istek ve şikâyetlerini, malî ve edebî halini biraz da olsa öğrenebiliyoruz. Onun deruhte ettiḡi bazı resmî görevleri, azil ve atamalarda içinde bulunduḡu psikolojik halleri, bu halin üslubuna yansımaları, yazdığı edebî metinleri tanıdıklarına ve yetkililere ulaştırma çabaları dikkat çeken bilgiler arasındadır.* (Haksever,

⁴ Bkz. ÖZTÜRK, Mustafa; *Münşeât-ı Nâbî İnceleme, Tenkitli Metin*, Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, Mardin 2016, s. 156-221.

2013:1600) Muhatapların büyük çoğunluğunun o dönemin devlet ricalinden, az bir kısmının da Nâbî'nin çağdaşı olan şair kimselerden olduğu görülür.

Öte yandan Nâbî gibi henüz hayattayken büyük takdir toplamış ve şöhrete kavuşmuş bir sanatkâr ile diyalog kurmak, dönemin edebî teamülleri düşünülecek olduğunda, bütün devlet adamlarının arzu edeceği bir şeydir. Çağının bir edebiyat üstadı olarak kabul edilen Nâbî ile bir tür alaka kurmak sadece dönemin devlet adamlarının değil, çağdaşı olan diğer şairlerin de arzuladığı bir şeydir. Bu sebeple *Münşeât*'ı oluşturan mektupların önemli bir çoğunluğu devlet adamlarına, bir kısmı da dönemin şairlerine yazılmış mektuplardan oluşur.

2.3.1. Dönemin Şairleri İle Olan Münasebetleri

Münşeât'ta yer alan mektuplardan Nâbî'nin, çağdaşı olan diğer Divan şairleriyle gerçekleştirdiği yazışmalar üzerinden dönemin edebî ortamını yansıtacak önemli verilere ulaşılmaktadır. Diğer şairler nezdinde muteber bir şahsiyet olarak kabul gören Nâbî'nin bu şairlerin eserleri hakkında beyan ettiği görüş ve değerlendirmeleri dönemin genel geçer edebî yaklaşımlarını ortaya koyar. Bu büyük sanatkârın, çoğu yakın dostu olan dönemin şairleriyle olan edebî münâsebetleri, aynı zamanda dönemin diğer edipleri arasındaki benzer ilişki tarzına da ışık tutması bakımından önemlidir.

Nâbî'nin mektuplaştığı ve hakkında edebî değerlendirmelerde bulunduğu dönemin Divan şairlerinin başında Dürrî Efendi gelmektedir. Dürrî'ye gönderdiği mektuplarında ona genellikle "Oğlum" şeklinde hitâp eden Nâbî, yazdığı bir mektubun giriş kısmında, Dürrî'nin şairliğine verdiği değeri ifade etmekte ve onun İran şiirinin önemli ustaları Unsurî, Ferruhî, Ascedî ve Firdevsî'nin bütün özelliklerini şahsında topladığını belirtir:

... nazare-yi evvelîn-i meclis-i şâhâne-yi 'irfân ya'nî nümüne-yi cem'iyyetgâh-ı 'Unsurî vü Ferruhî vü 'Ascedî vü Firdevsî-yi zamân olan nişîmen-i ma'ârif-ı unvânlarına ... (N, vr. 83b)

Yukarıdaki ifadelerin geçtiği aynı mektupta, Dürrî'nin kendisine mektup göndermede ihmalkâr davranması sebebiyle Nâbî, sitemlerini dile getirerek, bundan dolayı Dürrî ve kendisi gibi şair olan kardeşi Sa'dî'nin eserlerine duyduğu iştîyâkın azaldığını ama eski şiirlerini okuyarak teselli bulunduğunu söyler. İfadelerden anlaşıldığı kadarıyla, Nâbî bu şiirleri "Paşa" olarak bahsettiği Haleb muhafızı ile beraber okumaktadır:

Huşuşan cenâbuñuzuñ ve 'izzetlü Sa'dî Efendi oğlumuzuñ âşâr-ı tâzelerine olan iştîyâkumuz nevbenev mütezâ'if olmadadır. Tâze eşerlerüñüzden hışşedâr olmamağıla gâh gâh sa'âdetlü devletlü muhâfiż-ı Şehbâ vezîr-i 'âlî-şân Paşanuñ sîni-yi zer-düzlari dâyiresinde olan kaçîde-yi nemekîn sîni-yi redîf mü'tâla'asıyla kesb-i zâyika-yı halâvet ve bu taqrîb ile cenâbuñuzuñ ezkâr-ı cemîlesiyile tahşîl-i çâşnî-yi şohbet itmegile tesliyet-yâb olmadayuz. (N, vr. 84a)

Fâyık Efendi, Nâbî'nin şiirle uğraşan çok yakın dostlarından biridir. Aynı zamanda Nâbî'yle akrabalık bağı da bulunan Fâyık Efendi ile Nâbî arasında çeşitli şiir alışverişleri ve bu şiirler hakkında çeşitli değerlendirmelerin yapıldığı mektuplaşmalar bulunmaktadır. Fâyık Efendi bir mektubunda, yazdığı bazı gazelleri Nâbî'ye değerlendirmesi için göndermiştir. Nâbî bu şiirleri dikkatlice inceledikten sonra, şiirlerdeki bazı beyitleri özellikle zikrederek bunlardaki söz ve mana güzellikleri üzerinde müsbet değerlendirmelerde bulunur.

Fâyık Efendi'den gelen bir mektupta, dönemin çeşitli şairlerinin manzumeleri toplu olarak Nâbî'ye gönderilmiş ve bunlar hakkında tek tek değerlendirme yapılması rica edilmiştir. Nâbî'nin şiirler hakkında değerlendirmelerinin istenmesi, Nâbî'nin çağdaşları arasında üstad bir şair olarak kabul gördüğünü, bu konuda görüşlerinin önemsendiğini ifade eder. Nâbî'ye şiirleri gönderilen şairler ve Nâbî'nin bu konudaki değerlendirmelerine bakmakta fayda vardır.

Nâbî, Fâyık Efendi'ye gönderdiği cevabî mektupta, Sadr-ı Anadolu unvânıyla zikredilen Ârif Efendi'nin gönderilen naziresi hakkında kısa bir değerlendirmede bulunarak şiirin kafiyesinin sık sık tekrar ettiğini ve bundan dolayı bu nazirenin pek güzel olmadığını söyleyerek olumsuz bir eleştiride bulunur:

Fazîletlü şadr-ı Anaṭolî 'Ârif efendimüz ḥazretleriniñ zemîn-i nâzûk-terînleri daḥî ḥaylî maṭbû' vâkı' olmış. Lâkin kâfiye döñenüp nazîre nâçesbân olmağıla ... (L, vr. 93b)

Râgıb Efendi'nin gelen gazeli hakkında değerlendirme yaparken, onun şiir vadisinde hayli ilerlemiş olduğunu ve bu gazelinin bir hayli nazik ve manalı olduğunu, *'İzzetlü Râgıb Efendi oğlumuz daḥî berḥûrdâr olsun. Vâdî-yi şî'rde ḥaylî teraḳḳî itmişler. Ğazel-i dil-pezîrleri ḥaylî nâzûk ü ma'nâ-perver olmuşdur.* (L, vr. 93b) şeklindeki sözleriyle ortaya koyar.

Dürrî ve onun kardeşi Sa'dî'nin şiirleri hakkında son derece olumlu eleştirilerde bulunarak şiirlerinin mana meydanında gayet nazik cilveler barındırdığını, *'İzzetlü Dürrî Efendi oğlumuz ve birâderleri Sa'dî Çelebi hezâr âferîn. Meydân-ı ma'ânîde nâzûk cilveler itmişler. Her biriniñ münteḥib-i ebyâtları taşriḥ olınsa taṭvîl iktizâ ider. İktişâr olındı. Lâkin inşâf budur ḳatı pâkîze vü tâze beytleri ḳatı çoḳ berḥûrdâr olsunlar.* (L, vr. 93b) şeklindeki teşvik edici sözleriyle ortaya koyar.

Ârif, Râgıb, Dürrî ve Sa'dî'nin şiirleri hakkında bu şekildeki değerlendirmeleri yaptıktan sonra, tekrar Fâyık Efendi'nin şiirleri hakkındaki değerlendirmelerine devam eder. Yaptığı son değerlendirmesinde Fâyık'ın "süzen-i rûşen" redifli gazelini ele alarak buradaki bazı mana ve ifâdeleri kısıktığını söylemiş, şiirindeki mana tazeliğini övmüştür:

Gelelüm cenâb-ı şerîfe. Benüm cânım. Ḥaḳḳ budur ki süzen-i rûşen ḡazelinde meydân-ḡırlük itmişsiz. Serâpâ-yı ebyâti ma'nâ-yı tâzedür. El-ḥaḳḳ zâlim inşâf olınsa gümüş-ḥâne emîni beytiyle eyü cilve idüp nâzûk ma'nâ şikâr itmişsiz. Toḡrısı o ma'nâyâ fakîr daḥî reşk eyledüm. Lâkin reşkimüñ aḡlebi vişâl-i sîmîn-tenedür. Hele benüm birâderüm. Ḥaḳḳ-ı suḥanı taẓyî' itmek mürüvvetden dürdur. (L, vr. 93b)

Fâyık Efendi'ye yazdığı mektubun devamında, edebî eserlerin nasıl olması gerektiği hakkında da görüş belirten Nâbî'nin bu görüşleri, 17. yüzyıl Divan Edebiyatının âdetâ bir poetikası hükmündedir. Öncelikle Fâyık Efendi'den, fırsat buldukça bu tür şiirleri kendisine göndermeyi ihmal etmemesini tembihleyen Nâbî, şairlerin kendilerinden sonraki kuşaklara bırakacakları en önemli şeylerin yazdıkları bu eserleri olduğunu söyler. Yarınlar bırakılacak kadar yüksek bir mertebeye erişen eserlerin niteliklerini bina teşbihi üzerinden mecazî bir dille ifâde eden sanatkâra göre; eserlerin kurşun örtülü bir bina gibi sağlam ve basit çer çöp ile örtülmemiş olması, en ufak bir sallantıda yerle bir olmayacak kadar güçlü olması, köhne binaların parçalarından inşa edilmiş değil, madenden yeni kesilmiş taş ve ağaçlarla kuvvetlendirilmesi ve taze manaları ihtivâ etmesi gerektiğini şu satırlarıyla ortaya koyar:

Furşat düşdükçe hemân fevt itmeyüp pâkîze ma'nâları kisvet-i nazmıla taḳyîd itmek âşâr-ı ḥasenedendür. Şu'arânuñ hafşa vü bürġâz-ḥânlarına bedel âşâr-ı eş'arlarıdur ki kendülerinden soñra ribâ't-ı 'âleme miḥmân olan erbâb-ı ṭab'a nevâle-yi ma'neviyyeyile ziyâfet itmiş olurlar. Ammâ şarṭ budur ki kurşun örtülü metîn binâ maḳâmında olup ḥâr u ḥâşâkden yapılmış kerm ile örtülmüş serî'ü'z-zelzel olmaya ve köhne binâlarıñ eczâsından cem' olunup elâce vü ma'yûb olmaya. Ma'denden cedîd kesilmiş aḥcâr u eşcâr ile binâ olunmuş ola. Ḥaḳḳâ ki eşer celîldür. (L, vr. 93b-94a)

Nâbî, çağdaşı ve yakın dostu olan Sâbit Efendi'nin bazı şiirleri hakkındaki değerlendirmeleri de büyük değer taşır. Zîrâ 17. yüzyıl Divan şiirinde biri hikemî tarzın, diğeri de Mahallileşme cereyanının öncü isimleri olması hasebiyle, bu kişilerin birbirleriyle ilgili düşüncelerinin belirleyici bir önem taşıdığına şüphe yoktur. Mektubunda Sâbit'e genel olarak "Birâderim" hitâbıyla seslenen

Nâbî, yazdığı bazı şiirlerini incelemesi için ondan ricada bulunması, Sâbit'in şiir vadisindeki yetkinliğini kabul ettiği anlamına gelir:

Bu hâlde nağd-i vaqt-i semere-yi evkâtumuz olan ba'z-ı eş'arı nemîka-resân Çelebi Efendi oğlumuz istişhâb itmeleriyle inşâ'Allâh manzûruñuz olduĝda istihsân buyurulan zemîne tetebbu'ıla teşrîf buyurılırsa memnûn oluruz. (M, vr.109a)

Aynı mektubun devamında Nâbî'nin, *Hayrâbâd* adlı eseri için Sâbit'ten takrîz yazmasını istemesi de, Sâbit'in söz ve sanatına duyduğu güvenin göstergesidir. Mektuptaki ifâdelerden anlaşıldığı kadarıyla Nâbî, *Hayrâbâd*'ın bir nüshasını daha önce göndermiş fakat Sâbit o sırada seyahatte olduğu için nüsha onun eline ulaşmamıştır. Öte yandan, Nâbî'nin *Hayrâbâd*'ı "küçük bir hikâyecik" biçiminde mütevazı bir şekilde nitelendirmesi de dikkat çekicidir:

Ķarîben Ķayrâbâd nâm bir hikâyecik nazm olunup taraf-ı Āsitâneye İrsâl itduğümüzde cenâbuñuzdan ve ba'z-ı aĥbâbdan takrîz niyâzı FâyıĶ Efendiye taĥrîr olunmuş idi. Cenâb-ı sa'âdetüñüz ol eyyâmnda eşnâ-yı râhda bulunduğunuzdan nâşî gâlibâ resîde-yi nazar-ı enverüñüz olmadı. Nüşa-yı merĶûme daĥı Çelebi Efendide vardır. Manzûr-ı nazar-ı Ķumâş-pesendüñüz olduĝda bir takrîzile teşrîfüñüz niyâz iderüm. (M, vr.109a)

Halîl Aĝa adındaki müşterek bir tanıdığı Nâbî'ye ulaştırdığı Sâbit'in çeşitli manzumelerinin, Nâbî tarafından son derece beğenildiği ve her gün mütalaa edildiği anlaşılmaktadır:

Ekşer Ķaşâyid ü eş'aruñuzu Ķalîl Aĝa bu tarafâ getürmekile her gün mu'tâla'asıyla tenvîr-i çeşm-i i'tibâr idüp sadâ-yı taĥsîni âsmâna peyveste itmedeyüz. (M, vr.109a-109b)

Nâbî'nin, yazdığı Farsça bazı beyitleri de değerlendirmesi için Sâbit'e göndermeyi temenni ettiğini de, *Taĥrîr-i varaĶ-pâre-yi ĥulûş 'aĶîbinde bir Ķaç Fârsî beyt tabî'atdan ser-zede olmaĝın ĥuzûra 'arzı mütemennâyıdı. (M, vr.109b)* şeklindeki ifâdelerden anlıyoruz.

Şair Sâbit'in 17. yüzyılın önemli ve muteber bir şairi olduğu; Nâbî'nin *Hayrabad*'ı için ona takrîz yazdırmak istemesi, Farsça bazı beyitlerini değerlendirmesi için ona göndermesi ve yine Nâbî'nin onun hakkındaki beğeni ifâde eden çok sayıdaki ifâdelerinden açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Söz konusu beğenin Nâbî gibi üstad kabul edilen bir sanatĶâr tarafından dile getirilmiş olması ayrı bir öneme sahiptir.

Münşeât-ı Nâbî'de dikkat çeken metinlerden biri de, Manisalı Birrî Efendi'nin ricada bulunması üzerine *Bülbüliyye* adlı manzum eser için Nâbî'nin yazdığı takrîzdir. *Yaşadığı dönemin en usta şairlerinden olan Nâbî, Birrî Mehmed ile olan dostluğu münasebetiyle onun Bülbüliyye isimli eserine bir takrîz yazmıştır. Nâbî'nin takrîzine bakıldığında Bülbüliyye için yazılan diğer takrîzlere göre bir hayli uzun, sanatlı ve süslü bir dille yazıldığı görülür. (Erdoğan, Koyuncu, 2014:637)* Nâbî, takrîzle beraber gönderdiği mektubunda kaleme aldığı, *Me'mülüñüz olan takrîz-i isti'câl-nâme bizden nâşî müddet-i çend sâ'at-ı muĥaşarada tesvîd ü firistâde kılındı. Vüs'at-ı meydân-ı müddet olayıdı daĥı çe cenâbuñuza müceb-i mübâhât olacaĶ cevlan-ı yekrân-ı Ķalem muşammem idi. (L, vr. 128b)* şeklindeki ifâdeleriyle, söz konusu takrîzi bir kaç saat içerisinde yazdığını, vakit olsaydı daha da güzelini yazacağını söyleyerek, gizli bir övünme sergilemektedir. Aslında bir kişiden takrîz istenmesi zaten o kişinin edebî yetkinliğinin tasdik edildiği anlamına gelir.

Nâdî Ahmed Efendi'nin kendisine bazı şiirlerini göndermesi üzerine, cevabî mektubunda Nâbî, Nâdî Ahmed Efendi'nin şiirlerini ne kadar beğendiğini son derece sanatlı ve takdîrkâr bir üslupla kaleme alır:

... âvîĥte-yi gerden-i pervân olmaĝa şâyân le'âlî-yi nazm-ı dil-pesendlerine şayreffî-yi ĥurde-şinâs müşâhede-yi luĥf u sîmâsında rehîn-i ĥayret olur. Bu muĥibblerine keşîde-yi rişte-yi intizâm idüp ihdâ buyurmuşlardur. Ol şâhid-i nev-ĥurâm-ı düdmân-ı belâĝatuñ şafâ-yı muĶaddemi fezâ-yı

Turkish Studies

derûnı bahâristân-ı inşirâh eyleyüp kemâl-i diğkat ile mü'tâla'asına sertâbekadem tevcîh-i nigâh olunduğda hezâr şîve vü nâz ve hüsn-i biendâze müşâhede olunup hâtır-ı dağlık-bîn firîfte-yi hüsn-i pinhâni ve esîr-i zülf-i 'anber-efşânı olmuştur. Vâkı'â her beyt-i nezâket-nümünü ebrû-yı müşğîn-cebhe-yi belâgat ve her mısra'-ı mevzûnı mevce-yi deryâ-yı faşâhat ve her nokta-yı rengini nakş-ı perde-serây-ı me'ânî ve her lafz-ı nemekîni cemâl-i şâhid-i rûhânî olup itîlâ'-ı hüsn-i keder-güzârî takrîbiyile cây-dih-i sîne-yi taşîsîn ve cenâb-ı şerîflerinüñ tab'-ı cevâhir-fürûş-ı hüner-perverlerine havşala-yı takrîrden birün âferin olmuştur. (N, vr. 58b)

Hamevî Alî Efendi'nin övgüsünü yaptığı bir mektubunda, onun övgüsünü yaparken şiir ve inşâdaki kabiliyetini mûsikî terimlerini kullanarak över:

Şî'r ü inşâda hod kuvvet-i kâmileşi beyândan müstâgnîdür. Mûsıkînüñ dağâyık-ı nağamât ü şa'b maqâmâtında Ebû Naşr-ı Fârâbî kadar muvaffâk olup erbâb-ı sâza tâziyâne-yi te'dîb uracağ kadar ve tañrîk-i mızrâb yollarında ta'lim ve tel kırdıkları mağalleri tefhîm idecek mertebe ehliyyeti muğarrerdür. (N, vr. 62a)

Dönemin birbirinden farklı şairleri, yazdıkları şiirleri Nâbî'ye gönderdikleri gibi, Nâbî'nin de kendi şiirlerini çeşitli şair dostlarıyla paylaştığı görülür. Nâbî'nin bu şiirlerini başkalarına göndermesi, şiirleri hakkında onlardan değerlendirme istemekten çok, paylaşma veya hediye etme amacını taşıdığını belirtmek gerekir.

Nâbî, yakın dostu ve aynı zamanda *Münşeât*'ının da mürettibi olan Habeşîzâde Rahimî Çelebi'ye çok sayıda mektup göndermiştir. Nâbî, Habeşîzâde'yle olan bu yazışmalarında o an elinde hazır bulunan şiirlerini de bu mektuplarla beraber göndermiştir. Bu yönüyle bakıldığında, Nâbî ile Habeşîzâde arasında sıkı bir edebî eser alışverişinin bulunduğu hükmedilebilir. Çeşitli mektuplarda geçen şu ifâdeler bunu ortaya koyar:

Çend rûz mizâc-ı 'alîl-pîrânemüz nev'an pây-mâl-i inşirâf olmağıla ihdâya sezâ ma'ânî-yi tâzeye muvaffâk olamaduğumuzdan ancak iki gâzel-i şikeste ihdâ olunmuşdur. (N, vr. 64b),

Yüzden ziyâde gâzel hâzırdur irsâl olunur. (N, vr. 79a),

Vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerine târihler gâyet dil-pezîr vâkı' olmuştur. Tab'-ı şerîfüñüz mañzûz olacağı mülâhazasıyla tañrîr olındı. (N, vr. 80a).

Subhîzâde Feyzullâh Efendi'ye gönderdiği bir mektubunda, yeni yazdığı birkaç gazelini hediye olarak gönderdiğini söyler:

Bu pederüñüzüñ hedîyye-yi mu'tâdesi olan emti'a-yı nev-zuhûr-ı 'âlem-i ma'nâdan çend gâzel-i tâze-zemîn ihdâ olunmuşdur. Emti'a-yı müsta'mele-yi fâniyyeden nazar-ı i'tibârüñüzde kabûle şâyânter olacağı inşâ'Allâh imzâ-kerde-yi yağındür. (N, vr. 96a)

Münşeât-ı Nâbî'de dönemin edebî tartışmalarının hangi doğrultuda olabileceğiyle ilgili ipuçları da bulunmaktadır. Bunlardan birisi, Nâbî ile Kebûterî Çelebi arasında bir manzûmenin eleştirilmesi konusunda çıkan küçük bir anlaşmazlıktır. İbrahim Ağa'dan gelen mektuba göre Kebûterî Çelebi, Nâbî'nin bir şiirinde bazı tâbirlerin sürekli olarak tekrar etmesini eleştirmiştir. Nâbî'ye göre, Kebûterî'nin bu eleştiriyi yapmasının sebebi beş altı yıl önce kendisinin onun bir şiirini benzer şekilde eleştirmesinden dolayı, intikam alma isteğidir:

Muqaddemâ lafz-ı miñver tekerrürine va'de olan i'tirâzumuzda beş altı seneden soñra tedârük-i cevâba muvaffâk olmalarıyla çelâkî-yi tab'-ı büendlerine reşk olunmuşdur. (L, vr. 92a)

Kebûterî'nin eleştirisine, âdetâ onunla dalga geçerek karşılık veren Nâbî; Fennî Efendi, Minkârîzâde ve Dürrî adlı şair dostlarının da Kebûterî gibi düşünüyor olmalarının bildirilmesi karşısındaki sitemini, *Kebûterî Çelebi oğlumuzuñ i'tirâzlarına anlaruñ taşdıkiyyla te'yîd eylemişiz.*

Turkish Studies

Biz anlardan ğāyibāne ħüsn-i nazar ümmîdindeyiken iġmāz-ı ‘ayn buyurdıkları daĥı baĥt-ı nāġüşādemüzdendür. Ammā Allāhu a’lem taşdıġ-ı bi’l-cenān olmayup mücerred ikrār-ı bi’l-lisān olmaġ gerekdür. (L, vr. 92b) şeklindeki satırlarıyla dile getirir.

2.3.2. Dönemin Devlet Adamları İle Olan Edebî Münasebetleri

Münşeât-ı Nâbî’deki mektupların önemli bir kısmı, o dönemin çeşitli devlet kademelerinde görev yapan şahsiyetlere hitaben yazılmıştır.

Nâbî’nin mektup gönderdiği Şehîd Ali Paşa, Râmî Paşa, Abdülbaki Paşa ve Köprülüzâde Es’ad Bey gibi devlet adamlarının pek çoğu, ya bizzat kendileri de edebiyatla uğraşan veya edipleri himaye eden edebiyatşinâs şahsiyetlerdir. *Osmanlı tarihine göz attığımızda başta padişahlar olmak üzere vezirler, paşalar, kazaskerler, defterdarlar, nişancılar vs. ya şair ya da şiire ilgi duyan kişilerdi. Dolayısıyla taltif edilme, şiirlerinin beğenilmesi, edebî tenkit ve maişet endişesi şairleri söz konusu şahısların etrafında toplamıştır.* (Yıldırım, 2000:218)

Nâbî’nin devlet adamlarıyla kurduğu münasebetlerde genel olarak maişet elde etme endişesi taşıdığını söyleyebiliriz; fakat bu münasebetlerin tamamının maişet elde etme endişesinden kaynaklandığı söylenemez. Zira Nâbî, Râmî Paşa gibi mektuplaştığı devlet adamlarından bazılarını, Musahib Mustafa Paşa’nın divan kâtipliğini yaptığı dönemden beri tanımaktaydı. Hatta şunu da eklemek gerekir ki, Râmî Paşa’yı o görevdeyken Nâbî, bir devlet adamı olarak bizzat kendisi korumuş ve gözetmiştir. Bundan dolayıdır ki mektuplarında Râmî Paşa’ya hitap ederken “oğlum” ifâdesini sık sık kullanmıştır.

Münşeât’ta, Râmî Paşa’yla beraber kendisine en çok mektup yazılan iki kişiden biri olan Şehîd Ali Paşa, dönemin kudretli vezir ve sadrazamlarından biri olarak Nâbî’yi edebî ve maddî bakımdan en çok destekleyen hamilerinden biridir. Şehîd Ali Paşa, Nâbî’nin dağılık hâlde bulunan mektuplarının *Münşeât*’ta toplanmasına da ön ayak olan kişidir. *Nâbî’nin çeşitli sebeplerle kaleme aldığı mektuplarını içeren Münşeât, Nâbî hayatta iken Silahdâr Ali Paşa’nın ısrarı ve gayretiyle toplanmış, yine Silahdâr Ali Paşa’nın emriyle kâtiibi Habeşîzâde Abdurrahîm Efendi’ye tertîp ettirilmiştir.* (Kılıç, 2012: 177)

Eserde kendisine en çok mektup yazılanlardan biri olmasına bağlı olarak Şehîd Ali Paşa ile Nâbî arasındaki edebî konulu yazışmaların sayısı da oldukça fazladır. Bunlardan en dikkat çekici olanı Nâbî’nin dönemin padişahı III. Ahmed’in tahta cülusu için yazdığı kasideyi Şehid Ali Paşa üzerinden yaptığı yazışmayla sunmasıdır. Zaten Nâbî, hiçbir zaman Padişah’a doğrudan hitap etmemiş, bunu dâimâ Ali Paşa üzerinden gerçekleştirmiştir.

Nâbî’nin, Sultân III. Ahmed’in çocukluğunda aralarında geçen bir olayı Şehid Ali Paşa’ya yazdığı bir mektupta hatırlatması üzerine Paşa, bu vaadi Sultan’a hatırlatır. Böylece Sultân, Nâbî’ye çocukluğu sırasında vaadettiği altın ihsânını yerine getirir. Bunun üzerine Nâbî, hem teşekkür etmek, hem de iki üç sene önce Sultân’ın tahta cülusu için yazdığı, fakat göndermediği kasideyi ve bir tarih manzumesini gönderir. Nâbî’nin bu kasideyi daha önce göndermemesinin sebebi, bu hareketinin hediye beklentisine yorumlanarak tamahkârlık olarak algılanması ihtimâlinde kaynaklanmıştır. Fakat başka bir vesileyle altın ihsânı peşinen gerçekleştikten, tamahkârlık göstermiş olabileceği şüphesi de kendiliğinden ortadan kalkmış, kasideyi arz etmesinin önünde bir engel kalmamıştır. Nâbî, bu duygu ve düşüncelerini Padişah’ın silahdârı Şehîd Ali Paşa’ya gönderdiği mektubunda şu şekilde ifâde eder:

Şevketlü kerâmetlü veliyyü’n-ni’am efendimüzüñ tehniye-yi cülüs-ı Hümâyünlarıyçün iki üç sene muĥaddem bir ħaşıde-yi ġarrā nazm olunup lâkin zımnında ‘âdetâ melĥüz olan rāyiĥa-yi tama’ mürîş-i ĥicâb olmaġın irsâlinde tereddüd olunmuş idi. Ĥâlâ cāyize-yi hümâyün pişîn zühür itmegin irsâle cesâret olındı. Vilâdet-i hümâyünlarıyçün olan târîĥ daĥı ġâlibâ resîde-yi nazar-ı enverleri

olmamağ ihtimâliyle şüreti irsâl olındı. Bir vaqt-ı münâsibde 'arz u teblîği vâbeste-yi re'yi-âlîlileridir. (N, vr. 15a)

Nâbî'nin, yazmış olduğu şiirlerini bulduğu her fırsatta Şehîd Alî Paşa'ya gönderdiği görülür. Şiirlerini istinsah eder etmez mutad bir davranış gibi Paşa'ya göndermesi hem alakayı taze tutmak, hem de Paşa aracılığıyla bu şiirleri edebiyat ve sanatın merkezi olan İstanbul'da tedavüle sokma gayretiyle açıklanabilir. Nâbî, söz konusu eserlerini ya bir mektubun içerisinde ya da denk geldikçe Haleb'den İstanbul'a yolculuk yapan şahıslar aracılığıyla muhatabına ulaştırmıştır:

Âşâr-ı fakîrânemüzün temâmen irsâline vaqt müsâ'id olmadı. Ammâ sâbıkan Haleb monlâsı Kevâkib-zâde Veliyyüddîn Efendi temâmen bir nüshasın götürmüşdür. Rağbet buyurılırsa anlardan istinsâhı buyurasız. (N, vr. 15a-b)

Bir kaç gün muqaddem bir gazel-i nev-zemîn serzede olmağıla hediyye-yi şâ'irânemüz huzûr-ı sa'âdete ihdâya ictirâ olındı. (N, vr. 22a)

Bir defasında, Şehîd Alî Paşa'ya göndereceği yeni şiirlerini, dönemin ünlü Divan şairlerinden Dürrî Efendi'ye yazdığı bir mektup vasıtasıyla ulaştırır:

Sultânümüñ şevk-ı mü'tâlâ'a-yı iltifâtlarıyla karîben kişt-zâr-ı fakîrden ser-zede olmuş ba'zî sebze-yi pejmürde-âşâr-ı perişânumuz bilâ-vâsıta hâk-pây-ı sa'âdete 'arz u irsâle hicâb olmağın 'izzetlü Dürrî Efendi du'âcînuza tahrîr ve sultânümüñ meclis-i behîşt-âyîn-i 'inâyetlerine ref' ü îşâliyiçün tavşiyeye olunmuşdur. (N, vr. 24a)

Padişah'a göndereceği beyitleri bir kisvede biriktirdiğini ve bu kisve doldukça bunu yenisiyle değiştirdiğini söyleyen Nâbî, eğer kendisine tekrar bir ihsânda bulunulmak istenirse, kisve her yenilendiğinde Sultân'ın kullanılmış kürklerinden birisinin kendisine gönderilebileceğini belirterek padişahın kendisine bir kürk ihsan etmesini yine Şehîd Ali Paşa'ya yazdığı mektubunda dile getirir:

... eger terbiye-yi müşfikâneñüzile 'âlem-i bâlâdan dağı tekrâr ihsân şüreti mümâyân olurısa beyt-i mükerremenün kisvesi tecdîd olındukça sâbıkı müsteħakkına i'fâ olındığı gibi beden-i muqaddes-i kıble-yi 'âlem isti'mâlinden mu'aṭṭal olan kürkleriñ biricigiyle bu dâ'î-yi peder-mândelerin ihyâ buyurılırsa ... (N, vr. 15b)

Bu sözleriyle Padişah III. Ahmed'den hediye beklentisini dile getiren Nâbî, daha önce onun babası IV. Mehmed'e Hac dönüşünde *Tuhfetü'l-Haremeyn* adlı eserini arz ettiğinde kendisine samur bir kürk ihsânında bulunduğunu da aynı mektupta şu satırlarla ifâde eder:

... ve bir def'a dağı Hacc-ı şerîfden gelüp Tuhfetü'l-Haremeyn nüshasın 'arz itdüğümüzde karîha-yı Hümayûnlarından birer kürk-i sammür ihsânınamażhar olduğumuz lezzeti ... (N, vr. 15b)

Nâbî Haleb'deyken, padişah ve şehzâdeleri için yazdığı kaside, gazel ve tarih gibi manzûmeleri sadece Şehîd Alî Paşa üzerinden muhataplara arz etmiştir. Yine aynı mektubunda, Şehzâde İsâ'nın doğumu için daha önce bir tarih manzûmesi gönderdiğini belirterek, Şehzâde İsâ için yazdığı başka bir manzûme olan vilâdetnâme'yi de irsal ettiğini belirtir:

Bundan aqdem Şehzâde-yi şânî hazretleriñ vilâdet-i bâberekâtlarına bir târih-i muḥakkırâne dağı nazm u irsâl olunmuş idi. (N, vr. 16b)

Nâbî'nin Alî Paşa'ya gönderdiği bir mektubunda, *Hayrâbâd* adlı eserini ne şekilde temin edebileceğiyle ilgili ifâdeleri yer almaktadır. Edebiyatımızda önemli yere sahip olan bu eserin Alî Paşa'ya ne şekilde ulaştırıldığı ve ona gönderilen bu nüshaya Nâbî'nin, Alî Paşa'yı övdüğü bir manzûme de eklediği gibi önemli arka plan bilgilerinin veriliyor olması önemlidir. Buna göre Malatyalı bir mollazâde eserin bir nüshasını Nâbî'den teslim almıştır. Eğer Paşa bu nüshaya ulaşmak

isterse, o sırada kadılık görevinde bulunan ve Nâbî'nin de yakın dostu ve akrabası olan Fâyık Efendi'den bunu göndermesini istemesi yeterli olacaktır:

Nüşa-yı Hayrâbâd şimdiye dek resîde-yi nazâr-ı enverüñüz olmadıysa Anaṭolî kuḫâtından Fâyık Efendi nâm du'âcîñuzdan muṭâlebeye himmet buyurasız. Malâṭıyyeli Ğalaṭa ḫassâmıyıla müştehir bir mollâ-zâde bu ṭarafdan nüşşasın götürmiş idi. Fâyık Efendi dâ'îñüz taḫşîl ve sulṭânuma işâl iderler. Medâyiḫ-i şehîr-yârî daḫı ol nüşşada ibḫâ olunmuşdur. (N, vr. 20a)

Bir sanatkârın değerinin takdir edilmesi noktasında, erişebileceği en yüksek merteye, ortaya koyduğu bir eserin dinî ve siyasî otoritenin en tepesindeki sultân tarafından beğenilip övülmesidir. Bu övgünün arkasından gelmesi muhtemel olan ihsân ve şöhreti de buna eklemek gerekir. Nâbî de, padişahın iltifâtına mazhar olmak maksadıyla Şehîd Alî Paşa'dan *Hayrâbâd*'ı Divan-ı Hümâyûn'daki bir toplantıda Sultân'a övmesi ricasında bulunur:

Bundan esbaḫ Hayr-âbâd nâm kitâb-ı nev-kumâş pây-endâz-ı ḫıdîv-i cihânîyân olmak ârzüsüyıla libâs-ı nazmda cilvesâz ve Āstân-ı devlete 'arz-ı niyâz olunduḫda metn-i 'ubûdiyyet-nâmede imzâ vü mühri dü ḫalka-yı gûş-ı 'ubûdiyyetüñüz olan Defterdâr-zâde 'Alî Ağa bendeñüzüñ ḫâk-ı 'izzete 'arz-ı ḫâlinde taṣrîḫ olunmuşdur. Lâkin eşerinüñ 'adem-i zuhûrından vuşûlinden iştibâḫ 'arız olmaḫın tekrîr-i taşdı'e ictirâ olındı. Eger ṭaraf-ı Āşafiden rikâb-ı Hümâyûna 'arz olunup isti'ṭâf-ı mekârim-i Şehr-yârî olunurısa devletlü sulṭânım kitâb-ı merḫûmuñ ḫafâyâ-yı mezâyâ vü leṭâyif-i ma'ânîsin ḫuzûr-ı Hümâyûnda terbiyeyile zuhûr-ı âşârına bâ'îş olmañuza ümmîdvârım. (N, vr. 22b-23a)

Nâbî, sahip olduğu edebî kabiliyeti sayesinde, henüz hayattayken değeri bilinmiş sanatkârlardan biridir. Şehîd Alî Paşa'yla aralarındaki yakınlığın tesis edilmesinde şüphesiz, onun bu yönünün büyük etkisi vardır. Alî Paşa, Nâbî'ye ve sanatına çok büyük değer vermiş, bunu her fırsatta göstermiştir. Bu göstergelerden birisi Şehîd Alî Paşa'nın Nâbî'den sık sık manzûme siparişinde bulunmasıdır:

Fermûde-yi 'âlîleri üzre inşâ'Allâhu te'âlâ karîben ebyât-ı maṭlûbe ḫâk-ı 'izzetlerine işâl olunur. Târîḫ mülâḫazası mü'eddâ-yı te'ḫîr olmasa ebyât-ı ma'ḫûde bu gûne şûret-peḫîr olmaḫ mümkün idi. (N, vr. 28b)

Şehîd Alî Paşa'nın İstanbul'da yaptırdığı kasrının kitâbesi için Nâbî'den tarih manzûmesi sipariş etmesi, *Münşeât-ı Nâbî*'nin en dikkat çekici edebî anektodlarından biridir. Söz konusu kasrın kitâbesinde kaç beyitlik yer bulunduğu, beyitlerdeki düzeltmeler ve eksik kalan yerler için ne kadar beyit lazım olduğu gibi hususlarda *Münşeât*'ta ard arda sıralanmış beş küçük mektup⁵ bulunmaktadır. Söz konusu mektuplar, Nâbî ile Şehîd Alî Paşa'nın maiyetinde çalışan Kethudâ İbrahim ve Hazinedâr Ağa arasında kaleme alınmıştır.

Nâbî'yi Şehîd Alî Paşa kadar ve hatta ondan da fazla himâye ettiği savunulabilecek başka bir devlet adamı da Râmî Mehmed Paşa'dır. Hayatının çeşitli dönemlerinde muhafızlık, reîsülküttâplık ve sadrazamlık gibi üst düzey görevlerde bulunan önemli bir Osmanlı devlet adamı olan Râmî Paşa'nın Nâbî'yle tanışıklıkları, Musahib Mustafa Paşa'nın hizmetinde buldukları döneme uzanır. O dönemde Musahib Paşa'nın Divan kâtipliği ve kethudâlığını yapan Nâbî, genç bir yetenek olarak gördüğü Râmî'yi himâye etmiş ve onu korumuştur. (Öztürk, 2016:269) Kendisi de şiirle uğraşan Râmî Paşa, şiir vadisinde Nâbî'yi takip etmiş, şiirlerine nazîrelerde bulunmuş, Nâbî'yle hayatının sonuna kadar devam eden ilişkisini hem edebî ve hem de şahsî düzeyde devam ettirmiş, elindeki devlet yetkisini kullanarak Nâbî'nin her talebini yerine getirip saygı ve vefâsını esirgememiştir.

⁵ Münşeât-ı Nâbî, Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi No: 4299, vr. 30b-31a, 31a, 31a, 31a-31b, 31b.

Münşeât'ta Râmî Paşa'ya yazılmış otuz dokuz adet mektup bulunmasına rağmen, edebî konulu yazışmaların miktarı Şehîd Ali Paşa'ya yazılan mektuplardaki kadar fazla değildir. Kahire muhafızıyken Râmî Paşa'ya yazdığı bir mektup, Nâbî'nin Râmî'ye yazdığı tek edebî muhtevalı mektuptur. Bunun da neredeyse tamamı Şair Sâbit'i kötülemek üzerinedir.

Kâhire'de bulunan Râmî Paşa, Nâbî'ye gönderdiği mektupla beraber ayrıca Sâbit'in bazı şiirlerini de göndermiştir. Fakat Râmî'den "Hediye-yi Mısıriyye" beklerken bunun yerine Sâbit'in bazı şiirlerinin gelmesi karşısında hayal kırıklığına uğrayan Nâbî, hayal kırıklığını şu şekilde dile getirir:

... *Haleb monlası efendiniñ teveccühi istimâ' olınuğda hod beher hâl anlar ile irsâl olınacağı cezm-kerde-yi kuvve-yi fâmi'amuz iken nâgâh sükker-i Mısrıyye bedel Şâbit Efendiniñ eş'arıyla iktifâ buyurıldığı ...*(N, vr. 86a)

Hayal kırıklığının doğurduğu olumsuz etkiyle Sâbit'in şiirlerini kötüleyen Nâbî, Sâbit'i latife yapmaya çalışırken bunda başarısız kalarak küstahlık yapmış olmakla suçlar ve onun, kalemini zabtlemeye muktedir olmadığını iddiâ eder:

‘*İzzetlü fazîletlü Şâbit Efendi hazretleriniñ âsâr-ı hâme-yi müşk-bârları olan eş'âr-ı dil-ârâ neş'e-bahş-ı hâtır-ı ma'nâ-siriştümüzdür. Lâkin tabî'at-ı şüh u sirişk-i âsâr-ı hâme-yi müşk-bârları bu maħallde hâtırına bir ma'nâ-yi latîfe-engiz âriz olmağın toğrısı taħrîrini terciħde kavli farķı üzerine terciħde bîkarâr olduğundan inân-ı kalemi zabta iktidârı olmayup güstâhâne vâdî-yi taħrîre sülük itmişdür.* (N, vr. 86a)

Nâbî, Râmî'ye gönderdiği aynı mektubun sonunda, yeni yazdığı bazı gazelleri göndereceğini ama bunları Sâbit'in şiirleriyle bir tutmamasını tembihler. Nâbî, hediye gelmemesinden dolayı Râmî'ye yönelmediği tepkinin acısını âdetâ Sâbit ve onun şiirlerinden çıkarmak ister gibidir:

... *beyne'l-gurûb ve'l-işâ bu ruķ'a-yı muħtaşar taħrîrine fırsat-ı imkân olup qarîben serzede-yi zuhûr olmuş çend gazel-i sâde meclis-i şerîfe firistâde kılınmışdur. Şâbit Efendiniñ âsâryıla muvâzeneye irtikâ müyesser olduğu takdîrde birbirine muķâbil 'add buyurılıyor ise yine hediye-yi Mısrıyyedür. Zimmet bâķi kalmış olur. Cenâb-ı şerîfünüzde olan dîvândan hâric soñra zuhûr itmîş yüzden mütecâviz gazel olmaķ gerekdür.*(N, vr. 86a-b)

Nâbî'nin bu şekilde Sâbit'i tenkit etmesinin asıl sebebi, hediye gelmemesinden dolayı içine düştüğü duygusallıktır. Hâlbuki başka yerlerde Sâbit ve şiirleri hakkında gayet takdîrkâr bir üslup kullanmakta ve bir şair olarak ona hürmet etmektedir. Nâbî'nin Sâbit'e gönderdiği bir mektupta, Sâbit'e ve sanatına gerçekte nasıl baktığı daha önce belirtilmişti.

Çeşitli vâfiliklerden sonra sadrazamlığa kadar yükselen Baltacı Mehmed Paşa, özellikle Haleb vâflığı döneminde Nâbî'yi himâye eden devlet adamlarından biridir. *Münşeât*'ta Nâbî'nin Baltacı Mehmed Paşa'ya yazdığı dört tane mektup yer almaktadır. Bunlardan dönemin edebî ortamı hakkında bilgi ihtiva eden, Paşa'nın otağının kitabesi için Nâbî'nin beyit yazması ile ilgili olanıdır. Buradan da anlaşılacağı üzere, devlet büyükleri bir saray, köşk veya otak yaptırdıkları zaman bunların kitabesine yazılacak beyit veya tarih manzumelerini şairliklerine güvendikleri birine yazdırıp bunun karşılığında onlara ihasanda bulunurlardı.

Baltacı Mehmed Paşa, gönderdiği bir mektubunda Nâbî'den, Gavri Hasan Efendi'nin kendisi için mukarnes bir otak yapması için sipariş vermesini istemiştir. Gönderdiği cevapta Nâbî, bunun siparişini verdiğini, çadırın kitâbesine beyit yazılacağı zaman geldiğinde, buna nasıl bir manzûme yazılması gerektiği hususunda kendisine danışacağını ifâde ettikten sonra, bazı enteresan ifâdeler kullanmaktadır:

Lâkin zâhiren bu ebyâtuñ câyizesi Hayrâbâd câyizesi gibi süpürde-yi kîse-yi nisyân olmak muhtemeldür. Hele aña ba'z-ı reh-zen-i hâlî zühûr eyledügi gûş-zedümüzdür. Anuñ dağı nemîka-yı kerîmüñüz ile tafşîl ü terkîmi niyâzından gayrı bu câyizeyi ümerâ-yı Gürcistândan nev-âmede bir Gürcî beççeyile şulh oluruz. (N, vr. 71a-71b)

Belirtilen ifâdelerden anlaşıldığı kadarıyla Nâbî, daha önce *Hayrâbâd* adlı eserini yazdığında Baltacı Mehmed Paşa, söz vermesine rağmen, vaad ettiği câizeyi vermekte ihmâlkâr davranmıştır. Otağın kitâbesine yazacağı beyitlerin câizesinin de bu şekilde unutulma ihtimâlinin bulunduğunu söyleyerek, şaka yollu bir serzenişte bulduktan sonra, onunla ancak yapacağı bir Gürcü beççe ihsânıyla barışacağını belirtir.

Nâbî, kimi zaman kendisine gönderilen mektuplardaki dil ve üslup hakkında değerlendirmelerde de bulunmaktadır. Bunlardan Bağdad Muhafızı Kalaylıkoz Ahmed Paşa'ya gönderdiği bir mektubunda, Paşa'nın mektuplarındaki söz, mana ve lafız güzelliklerini değerlendirir:

Mekâtib-i 'aliyyeñüzüñ kelimât-ı dil-pezîr ü ta'bîrât-ı 'âlem-gîri ve lefâfet-i haft u nezâket-i ma'nâ-yı mülükâne ve selâset-i elfâz u zarâfet-i mezâyâları ki derece-yi nihâyetdedür. (N, vr. 51b)

Nâbî'nin dönemin devlet adamlarından ve aynı zamanda şiir ve inşâyla da uğraşan Köprülüzâde Es'ad Bey ile de daha çok edebî eksenli bir ilişkisi vardır. Bu iki kişi arasında karşılıklı eser alışverişinin olduğu Es'ad Bey'e gönderilen mektuplardan anlaşılmaktadır. Ahmed Ağa adında müşterek bir dostları Haleb'e geldiğinde, Es'ad Bey'in şiir ve nazımla uğraştığından başka, Hazret-i Peygamber için bir na't-ı şerîf yazmakla meşgul olduğunu da nakletmiştir. Nâbî bu hususu şu şekilde ifâde eder:

İzlib mütevellîsi Ahmed Ağa du'acıñuz Halebe gelüp zât-ı kerîmüñüzüñ fezâyil ü ma'ârif-i iştiğâllerin bâhuş nâzm u eş'âr u na't-ı şerîf-i seyyidü'l-ibrâra tevâğgüñüz beyânında bu dâ'î-yi kadîm şarafına teveccüh-i küllî ve incizâb-ı tabî'atuñuzu naql idüp hattâ ba'z-ı âşâr-ı müteberrikeñüzî cānib-i senāverīye irsāl niyyetindeyiken 'adem-i müsā'ade irhâ-yı perde-yi nisyân u te'hîr itdügin iş'âr itmegile ... (M, vr.31b)

Es'ad Bey'e yazdığı aynı mektubun derkenâr kısmında, bazı eserlerini kendisine göndermesini ve takrîz yazmak icâp ederse bu konuda istekli olduğunu gayet nazik bir dille ifâde eder:

Benüm devletlü sa'âdetlü big efendim sulţānum hazretleri. Ba'z-ı âşâr-ı 'aliyyeñüzile şeref-yâb olmağ çeşm-dâşt-ı intizârumuzdur. Lâzıme-yi takrîzde şarf-ı iktidâr olınmağ bâ'is-i iftihârumuzdur. (M, vr.31b)

Es'ad Bey'in şiir ve inşâ alanlarındaki yetkinliğini ise yine Fars şair ve münşileriyle kıyaslayarak över. Sa'ib, Urff, Selim, Selis, Vassaf ve Kelîm bu kıyaslamada zikredilen şairlerdir. Nâbî'nin belirttiği bu isimler, 17. yüzyıl Divan şairlerinin, yetkin olarak kabul ettikleri İranlı sanatkarların kimler olduğunu göstermesi bakımından önemlidir:

Haqqâ ki mâlik-i kenz-i hüner ve şâhib-i hüsn-i sîr olan tab'ı yektâları rütbe-yi uluvv-ı tıynetde hemreng-i Şâ'ib ü 'Urff vü Selîm ve âşâr-ı muţavvel ü muhtaşar-ı şî'r ü inşâda Selîs ü Vaşşâf u Kelîm olmağın kalb-i fehîm ve zihn-i müstakîmleri sezâ-yı nişâr-ı cevâhir-i tahsîn ve subhiyye-yi gayb-bîn-i gerdün-nişînleri şâyân-ı pây-endâz-ı emti'a-yı hezâr âferîndür. (N, vr. 99a)

Nâbî'nin, gönderdiği mektupta Köprülüzâde Es'ad Bey'in üslubunu överken bu üslubu tanımlamada "Türk-tâz" ifâdesini kullanması oldukça dikkat çekicidir. Bu şekildeki bir tanımlama, 17. yüzyıl Türk inşâ sanatında millî bir üslubun oluştuğunun ifâdesidir:

Teşhîz-i zihni-tâb-nâk ve tahtîf-i tab^c-ı derrâkuñuz kaşdıyla bu zemîn-i ferâğ-ı tâze ve temâm-ı kümeyt-i hâmeye cilve-yi Türk-tâz gösterecek meydân idügi hîn-i şurû^c-ı tahtîrde reh-güzâr-ı râyiz-i hayâlde nümâyân oladüşdi. (N, vr. 99b)

Sonuç

Münşeât mecmûalarında yer alan mektuplar, yazıldığı dönemin sosyal ve edebî gibi pek çok alandaki gerçekliklerini yansıtmaya bakımdan muteber eserlerdir. *Münşeât-ı Nâbî* de yer alan mektuplar da, Nâbî'nin yaşadıklarının doğrudan ve samimî birer mahsulü olduğundan, Nâbî'yi ve yaşadığı dönemi anlamak açısından güvenilir ve ayrıntılı bilgiler barındırır. Buna karşılık manzûm eserlerde, sanat ve estetik kaygısı daha çok ön planda olduğundan veya teknik imkânlar dikkate alındığında, bazı düşüncelerin ayrıntılı bir şekilde ele alınmasının daha zor olduğu görülür.

Bugüne kadar Nâbî'yle ilgili yapılan çalışmalara göz atıldığında, Nâbî ve onun edebî yönüne ilişkin yapılan değerlendirmelerde, neredeyse tamamen onun manzûm eserlerinin nazara alındığı görülür. Bunun sonucunda ulaşılan bulgular, belli bir çerçeveye sınırlı kalmıştır. Edebî hayatı boyunca çok sayıda manzûm ve mensur eser ortaya koyan Nâbî'nin, yaşadığı dönemde meydana gelen gelişmeler karşısındaki bakış açısını ve hissiyatını samimi bir şekilde ortaya koyan *Münşeât*’ından çok fazla yararlanılmadığı görülmektedir. Oysa *Münşeât*’ta Nâbî'nin edebî ilişkilerini, eserleriyle ilgili arka plan bilgilerini ve dönemin edebî ortamını kavramaya yönelik ciddi bir birikim mevcuttur.

Nâbî'nin devlet adamı ve şair dostlarına gönderdiği mektuplarından derlenen edebî konulu yazışmaları dikkate alındığında 17. yüzyılın genel edebî ortamını birkaç temel başlık üzerinden ele almak mümkündür. Nâbî'nin Türk şairleriyle Fars şairlerini kıyaslaması, edebî etkinliklerin icra edildiği dönemin edebî muhitleri ve Nâbî'nin çeşitli şair ve edebiyatşinâs devlet adamlarına yazdığı mektuplardaki edebî içerikli ifadeler tespit edilen başlıklardır. Söz konusu başlıkların değerlendirilmesi değerlendirilmesi sonucunda dönemin edebî ortamı hakkında dikkat çekici bulgulara ulaşıldı.

Divan şiirinin 17. yüzyılda İranlı şairler karşısında ulaştığı özgüvenin, bu yüzyılın en önemli sanatkarlarından biri olan Nâbî'nin kaleminden de ifade edildiği açık bir şekilde müşahade edilebilir. 17. yüzyıl şair ve devlet adamları olan Abdülbâkî Paşa, Dürrî, Fâyık Efendi ve Köprülüzâde Es'ad Bey gibi şahsiyetlerin şiir ve inşadaki üsluplarını överken, onları İran Edebiyatının zirve şahsiyetleri olan Şevket, Rebi', Urfî, Selim, Selis, Vassaf ve Kelîm gibi isimlerle sık sık kıyaslaması, hatta yer yer onlardan üstün tutması bu dönemin genel algısını yansıtır.

İlim, sanat ve edebiyat erbabının bir araya toplandığı muhitlerin varlığı her dönemde olduğu gibi 17. yüzyılda da mevcudiyetini sürdürmüştür. Bu tür meclisler daha çok varlıklı ve muktedir kişilerin etrafında teşekkül eder; türlü konular üzerinde fikir teatileri, münakaşalar yapılır, herkes hünerlerini arz ederdi. *Münşeât*’ta çeşitli vesilelerle varlığından bahsedilen bu tür muhitlerin daha çok dönemin devlet adamlarının himayesinde vücut bulduğu anlaşılmaktadır. Şehîd Alî Paşa, Abdülbâkî Paşa, Musahib Mustafa Paşa, Ahmed Paşa ve Silahdâr Paşa gibi devlet adamlarının etrafında şekillenen meclisler, Nâbî'nin mektuplarında bahsedilen edebî muhitlerden bazılarıdır.

Münşeât’taki mektupların içeriği ve bu mektupların muhataplarından hareketle 17. yüzyılda şair-şair ve şair-devlet adamı ilişkileri hakkında bütün döneme genellenebilecek ilişki tarzı hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür. Devlet adamlarının sanatkarları himayesi, şairlerin birbirleri hakkındaki tavırları, aralarındaki münakaşalar ve yardımlaşmaların ne şekilde gerçekleştiğinin birçok çarpıcı örneğine *Münşeât-ı Nâbî*’de rastlanmaktadır. Bu yönüyle bakıldığında, Münşeâtların edebiyat tarihimize dair aydınlatıcı ve bilgilendirici birçok unsuru barındırdıkları hususunu bir kez daha idrak etmiş oluyoruz.

KAYNAKÇA

- Dağlar, A. (2012). Nâbî'den Ermenî Aşuğ Hakkî Mosis'e Mizahî Mektup, Milli Folklor, Y. 24, S. 95, s. 83-95.
- Demirel, Ş. (2009). XVII. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinde Anlam Boyutunda Meydana Gelen Üslup Hareketleri: Klasik Üslup-Sebk-i Hindî-Hikemî Tarz-Mahallileşme, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/2, Winter 2009, p. 246-273, ISSN: 1308- 2140, www.turkishstudies.net, ANKARA-TURKEY.
- Erdoğan, K.-Koyuncu, F. (2014). Nâbî'nin Manisa'daki Sanat Çevresi ve Birrî-Nâbî Dostluğu, Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 9/3, p. 631-646, ISSN: 1308- 2140, www.turkishstudies.net, ANKARA-TURKEY.
- Haksever, H. İ. (2013). Nâbî'nin Münşeâtında Biyografik Bilgiler, Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 8/1, p.1599-1606, ISSN: 1308- 2140, www.turkishstudies.net, ANKARA-TURKEY.
- İpekten, H. (1996). Divan Edebiyatında Edebi Muhitler, İstanbul, MEB Yay.
- İsen, M. vd. (1996). Eski Türk Edebiyatı El Kitabı, Ankara, Grafiker Yay.
- Kılıç, A. (2012). Nâbî'nin Münşeâtı Üzerine, Şâir Nâbî, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, s. 175-200.
- Koçoğlu, T. (2004). Şefik-name Şefik-name Şerhi ve Edhem ü Hüma Mecmu'ası, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kortantamer, T. (1984). Nâbî'nin Osmanlı İmparatorluğunu Eleştirisi, Ege Üniv. Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi, 11. C., İzmir, s. 83-116.
- Mazıoğlu, H. (1957). Nedim'in Divan Şiirine Getirdiği Yenilik, Ankara, İş Bankası Yay.
- Mengi, M. (1978). Çağının İnsanı Olarak Nâbî, Ömer Asım Aksoy Armağanı, Ankara, s. 177-184.
- Öztürk, M. (2016). Münşeât-ı Nâbî İnceleme, Tenkitli Metin, Mardin, Mardin Artuklu Üniv. Yay.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). Osmanlı Tarihi, III. C., Ankara, TTK Yayınları, s. 351-374.
- Yıldırım, A. (2000). 16. Yüzyılda Büyük Bir Devlet Adamı ve Edebiyat Hamisi Defterdar İskender Çelebi, Fırat Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi, C. 10, S. 1, s. 217-232.

Münşeât-ı Nâbî Nüshaları

- Yusuf Nâbî; Münşeât-ı Nâbî, Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi, Mehmet Asım Bey Koleksiyonu III. Kısım 481/1.
- Yusuf Nâbî; Münşeât-ı Nâbî, Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi 4299.
- Yusuf Nâbî; Münşeât-ı Nâbî, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Lala İsmail 734/4.